משנה · אחרונים · עיקר תוספות יום טוב · סדר נשים

עיקר תוספות יום טוב על משנה סוטה

משולם בן יואל כץ, רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

עיקר תוספות יום טוב על משנה סוטה

משולם בן יואל כץ, רבי יום טוב ליפמן הלר הלוי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/עיקר-תוספות-יום-טוב-על-משנה-סוטה/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 5
משנה ג 5
משנה ד 6
משנה ה 6
משנה ו 6
משנה ז 7
משנה ח 7
משנה ט 7
פרק ב 8
משנה ב 8
משנה ג 8
משנה ד 8
משנה ה 8
משנה ו 9
פרק ג 9
משנה א 9
משנה ב 9
משנה ג 9
משנה ד 10
משנה ה 11
משנה ו 11
משנה ז 11
משנה ח 11
פרק ד 12
משנה א 12
משנה ב 12
משנה ג 12
משנה ד 12
משנה ה 13
פרק ה 13
משנה א 13
משנה ב 13
משנה ג 14
משנה ד 14
משנה ה 14
פרק ו 15
משנה א 15
משנה ב 15
משנה ג 15
משנה ד 15
פרק ז 15
משנה א 15
משנה ג 16
משנה ד 16
משנה ה 16
משנה ו 17
משנה ז 18
משנה ח 18
פרק ח 19
משנה א 19
משנה ב 19
משנה ג 19
משנה ד 20
משנה ה 20
משנה ו 20
משנה ז 20
פרק ט 21
משנה א 21
משנה ב 21
משנה ג 21

משנה ד 21
משנה ה 21
משנה ו 22
משנה ז 22
משנה ט 22
משנה יא 22
משנה יב 23
משנה יג 23
משנה יד 23
משנה טו 23

פרק א

משנה א

א לְאוֹ מֵהַמְקַנֵּא דִּיֵּק, שֶׁיָּכוֹל לְפָרֵשׁ הַבָּא לְקַנְאוֹת, אֶלָּא כִּדְפֵרֵשׁ רַשִׁ"י, מִדְּלֹא תְּנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר מְקַנֵּא אָדָם לְאִשְׁתּוֹ. תּוֹסְפוֹת. וְלִישְׁנָא דְּמְקַנֵּא לְשׁוֹן כַּעַס הוּא, שֶׁמַּכְעִיסָהּ וּמַקְנִיטָהּ. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י כְּמוֹ הֵם קִנְאוּנִי [דְּבָרִים לב]. כִּי קִנְאָה חֲמַת גֶּבֶר [מִשְׁלֵי ו]. וְלַהֲלָכָה שֶׁכָּתַב הָרַ"ב דְּחַיָּב לְקַנְאוֹת לִישְׁנָא דְּהַתְרָאָה כְּמוֹ וַיְקַנֵּא ה' לְאַרְצוֹ [יוֹאֵל ב]. גְּמָרָא. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

ב **עַל פִּי כוּ'**. דִּסְתִירָה אִתַּקַּשׁ לְטֻמְאָה, דִּכְתִיב וְנִסְתְּרָה וְהִיא נִטְמָאָה. וּבְטֻמְאָה כֻּלֵּי עָלְמָא מוֹדוּ דְּעֵד אֶחָד נֶאֱמָן לְאַחַר קִנּוּי כוּ'. גְּמָרָא:

ג הָכִי יְלֵיף לָהּ בַּגְּמָרָא דַּף כ"ח:

ד פֵּרוּשׁ, אֲפִלּוּ עַל פִּי שְׁנַיִם כוּ'. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ מֵי הַמָּרִים, אַף עַל פִּי שֶׁאִם תִּסָּתֵר עַל פִּי עַצְמוֹ אוֹ עַל פִּי עֵד אֶחָד תֵּאָסֵר עָלָיו עוֹלָמִית, הוֹאִיל וְאֶפְשָׁר שֶׁיָּכוֹל לִהְיוֹת שֶׁתִּסָּתֵר עַל פִּי שְׁנַיִם וְאָז יַשְׁקֶנָּה, לְפִיכָךְ רְשׁוּת אוֹ חוֹבָה לְקַנְאוֹת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁתִּשּׁוּב לְהֶתֵּרָהּ, אָסְרוּ לְקַנְאוֹת כְּלָל:

משנה ב

ה וְאָמַר לָהּ לְאוֹ פֵּרוּשָׁא דְּכִיצַד מְקַנֵּא לָהּ הוּא, אֶלָּא תַּרְתֵּי קָתָנֵי, וְהָכִי קָאָמַר, לֹא תְּדַבְּרִי כוּ'. רַשִׁ"י:

ו **לְבֵיתָהּ**. כְּלוֹמַר לְבַעְלָהּ, שֶׁלֹּא אֲסָרָתָהּ תּוֹרָה מִסָּפֵק אֶלָּא עַל יְדֵי קִנּוּי:

ז בְּאֵשׁ בֵּינוֹנִית. הָרַ"מ:

ח **בַּתְּרוּמָה**. כִּדְיָלְפִינַן לְקַמָּן שְׁלֹשָׁה וְנִטְמְאָה אֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה, אֶחָד לַבַּעַל וְאֶחָד לַבּוֹעֵל וְאֶחָד לַתְּרוּמָה. רַשִׁ"י:

משנה ג

ט **עֵדִים**. הוּא הַדִּין לְעֵד אֶחָד, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁהֶאֱמִינָה תּוֹרָה לְעֵד אֶחָד הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם. תּוֹסְפוֹת. וְעַיֵּן מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ מִשְּׁנָה ב' פֶּרֶק ט"ז דִּיבָּמוֹת:

י אַף עַל גַּב דְּדָרְשִׁינַן לֵיהּ לְעֵד אֶחָד נֶאֱמָן בְּסוֹטָה, אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִיְּדֵי פְּשׁוּטוֹ וְדָרְשִׁינַן לֵיהּ נַמִּי הָכִי. רַשִׁ"י:

יא וְהָדַר אָמַר לְהוּ רַבִּי יְהוּדָה מִקְרָא דִּכְתִיב וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אֶל הַכֹּהֵן, מִן הַתּוֹרָה הָאִישׁ מֵבִיא אֶת אִשְׁתּוֹ. גְּמָרָא:

משנה ד

יב **כְּדָרְכּוֹ**. כְּלוֹמַר כְּמוֹ שֶׁמְּאַיְמִין יוֹתֵר עַל עֲדֵי נְפָשׁוֹת מֵעַל עֲדֵי מָמוֹנוֹת, כִּדְאִיתָא בְּסַנְהֶדְרִין, כְּמוֹ כֵן מְאַיְמִין יוֹתֵר עַל הָאִשָּׁה. אֲבָל לֹא שֶׁאוֹתוֹ אִיּוּם עַצְמוֹ אוֹמְרִים בָּאִשָּׁה, שֶׁאֵין עִנְיָנוֹ לְעִנְיָנָהּ כְּלָל:

יג כְּשֶׁאָמַר יְהוּדָה צָדְקָה מִמֶּנִּי, עָמַד רְאוּבֵן וְאָמַר בִּלְבָּלְתִּי יְצוּעֵי אָבִי. תַּנְחוּמָא:

יד **וְכָל מִשְׁפַּחַת כּוּ**'. שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיוּ נִמְצָאִין אַנְשֵׁי בֵּיתָהּ וּמִשְׁפַּחְתָּהּ בְּזִכְרוֹן אֵלּוּ הַדְּבָרִים. הָרַמְבַּ"ם:

משנה ה

טו **וְיוֹצֵאת**. וְאֵינָהּ נֶהֱרֶגֶת, שֶׁלֹּא הִתְרוּ בָהּ עֵדִים בְּשָׁעַת מַעֲשֶׂה:

טז דְּאִי לָאו הָכִי מַאי מַעֲלִין, הָא הָתָם קָיְמָא לִפְנֵי הַסַּנְהֶדְרִין שֶׁבְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית שֶׁבָּעֲזָרָה. גְּמָרָא. וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר מוֹרִידִין וּמַעֲלִין וּמוֹרִידִין:

יז **הַמִּזְרָח**. שַׁעַר הַחִיצוֹן שֶׁבּוֹ נִכְנָסִין לְהַר הַבַּיִת. לְשַׁעַר נִקָּנוֹר, וּמִשָּׁם לְשַׁעַר נִקָּנוֹר הוּא שַׁעַר הָעֶלְיוֹן שֶׁבֵּין עֲזָרַת יִשְׂרָאֵל לְעֲזָרַת נָשִׁים. רַשְׁ"י:

יח **שֶׁשָּׁם כּוּ**'. וּבְמִשְׁנָה ג' פֶּרֶק ו' דְּשִׁקָּלִים פֵּרֵשׁ הָרַ"ב שַׁעַר הַנָּשִׁים לַעֲמֹד עַל קָרְבָּנָן, הַיְנוּ בְּנֶדֶר וְנֶדֶב אוֹ שְׁאָר חוֹבוֹת שֶׁאֵינָן מְחֻסְרֵי כַּפָּרָה:

יט מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נִתְקַדֵּשׁ בִּקְדֻשַּׁת עֲזָרָה עֲבִי חֲלָל אוֹתוֹ שַׁעַר, מִפְּנֵי הַמְּצָרְעִין שֶׁמַּכְנִיסִין יְדֵיהֶן לַבְּהוֹנוֹת לְתֵת מִדַּם הָאָשָׁם עַל בֹּהֶן יָדָן, וּמְחֻסָּר כִּפּוּרִים שֶׁנִּכְנַס לְעֲזָרָה בְּכָרֶת, לְפִיכָךְ לֹא קִדְּשׁוּם, שֶׁיּוּכַל לַעֲמֹד בַּחֲלַל הַשַּׁעַר כּוּ'. שֶׁאִם הָיָה כֹּהֵן מוֹצִיא אֶת דַּם הָאָשָׁם חוּץ לָעֲזָרָה הֲרֵי הוּא נִפְסָל בְּיוֹצֵא.. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַכְנִיס יָדוֹ לְתוֹךְ חֲלַל הָעֲזָרָה, וּבְיֹאת מִקְצָת שְׂרֵי רַחֲמָנָא. רַשְׁ"י:

כ **לֹא הָיָה כּוּ**'. אַף עַל גַּב דִּגְזֵרַת הַכָּתוּב הוּא, שֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה לָאו מֵעַקַּר הוּא. תּוֹסָפוֹת:

כא עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ מְצוּיִין שָׁם בָּעֲזָרָה יוֹתֵר מִשְּׁאָר הָעָם. רַשְׁ"י. וְאִם הָיוּ פּוֹרְסִין סַדִּין בֵּינָהּ לְבֵין הָאֲנָשִׁים לֹא הָיָה נִוּוּל כָּל כָּךְ בִּפְנֵי הַנָּשִׁים כְּמוֹ בָּאֲנָשִׁים, שֶׁאֵין אִשָּׁה בּוֹשָׁה מִפְּנֵי חֲבֵרוֹתֶיהָ, וְלֹא יִוָּסְרוּ. תּוֹסָפוֹת:

משנה ו

כב **נָזָמִים**. הֵם תַּכְשִׁיטֵי הָאַף. הָרַמְבַּ"ם. וּמִלְּשׁוֹן הָרַ"ב פֶּרֶק ו' דְּשַׁבָּת גַּם דְּאֹזֶן בִּכְלָל:

כג לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּתְחִלַּת פָּרָשַׁת עֲרָיוֹת כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם וְגוֹ'. וְאַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר כְּמוֹ כֵן וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן וְגוֹ', וְיִקְחוּ חֶבֶל שֶׁבַּמִּדִינָה, כָּל הַשְּׁנוּיִים שֶׁנּוּכַל לַעֲשׂוֹת עוֹשִׂין כְּדֵי לְנַוְּלָהּ, וּלְפִיכָךְ לוֹקְחִין חֶבֶל מִצְרִי שֶׁלֹּא מֵהַמְּדִינָה. תּוֹסָפוֹת. וְכֵן יֵשׁ לְפָרֵשׁ כְּפִיפָה מִצְרִית דְּרֵישׁ פֶּרֶק ב'. וְעַיֵּן תּוֹסָפוֹת יוֹם טוֹב:

כד **גַּס**. כְּשֶׁהָאָדָם רוֹאֶה בְּנֵי בֵיתוֹ דַּעְתּוֹ מִתְגַּבֶּרֶת עָלָיו וְלֹא תִירָא וְלֹא תוֹדֶה. וְאָנוּ מְבַקְּשִׁין שֶׁתּוֹדֶה וְלֹא יִמָּחֶה שֵׁם הַקָּדוֹשׁ עַל הַמַּיִם. רַשְׁ"י:

משנה ז

כה **תְּחִלָּה**. לְקַלֵּל אוֹתָהּ, דִּכְתִיב בְּתֵת ה' אֶת יְרֵכֵךְ נוֹפֶלֶת וְאֶת בִּטְנֵךְ צָבָה. רַשְׁ"י. וּבַגְּמָרָא הָא כְּתִיב וְצָבְתָה בִּטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ. אָמַר אַבַּיֵי כִּי לְיֵיט לְיֵיט תְּחִלָּה יָרֵךְ וַהֲדַר בֶּטֶן, וּמַיָּא כִּי אוֹרְחַיְהוּ בְּדַקֵּי בֶּטֶן בְּרִישָׁא וַהֲדַר יָרֵךְ. בְּקִלְלָה נַמִּי הָכְתִיב לַצָּבוֹת בֶּטֶן וְלַנְּפֵל יָרֵךְ, הַהִיא דְּמוֹדַע לָהּ כֹּהֵן דְּבֶטֶן בְּרִישָׁא וַהֲדַר יָרֵךְ, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל מַיִם הַמָּרִים:

משנה ח

כו **עֵינָיו**. שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל אָבִיו אוֹתָהּ קַח לִי כִּי הִיא יָשְׁרָה בְעֵינָי [שׁוֹפְטִים יד]:

כז **בִּשְׁעָרוֹ**. שֶׁנֶּאֱמַר וּכְאַבְשָׁלוֹם לֹא הָיָה אִישׁ יָפֶה וְגוֹ', וּבְגַלְּחוֹ אֶת רֹאשׁוֹ וְגוֹ' [שְׁמוּאֵל ב יד]:

כח נִתְלָה. שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם לִפְנֵי וְגוֹ', וַיֶּחֱזַק רֹאשׁוֹ בָּאֵלָה וַיִּתֵּן בֵּין הַשָּׁמַיִם וּבֵין הָאָרֶץ וְהַפֶּרֶד אֲשֶׁר תַּחְתָּיו עָבָר [שְׁמוּאֵל ב יח]. גְּמָרָא:

משנה ט

כט דְּהָתָם חָדָא שַׁעְתָּא, הָכָא שִׁבְעָה יוֹמֵי. גְּמָרָא. וְקָשָׁה, דְּבַמֻּרְגָּלִים נִפְרַע מֵהֶם יוֹם לְשָׁנָה, אִם כֵּן הָיְתָה מִדַּת פֻּרְעָנֻיּוֹת מְרֻבָּה מִמִּדָּה טוֹבָה שֶׁל מְרִיָם. תּוֹסָפוֹת. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּלֹא קָשְׁיָא, שֶׁמִּפְּנֵי מִדָּה טוֹבָה הֶצְרֵךְ הַפֻּרְעָנֻיּוֹת לְהִתְאַחֵר כָּל כָּךְ כְּדֵי שֶׁלֹּא יָמוּת אֶחָד מֵהֶם פָּחוֹת מִבֶּן שִׁשִּׁים. וְעַיֵּן תּוֹסָפוֹת יוֹם טוֹב:

ל **וְאֵין בְּאֶחָיו כוּ'**. שֶׁהָיָה שַׂלִּיט. הֲרֵי מִדָּה שֶׁמִּדַּד שֶׁנִּקְבַּר אָבִיו בִּגְדוֹלִים, וּבוֹ בַּמִּדָּה מָדְדוּ לוֹ שֶׁנִּקְבַּר הוּא בִּגְדוֹלִים. רַשְׁ"י:

לא **גָּדוֹל מִיּוֹסֵף**. מִי לָנוּ לְעָנְיַן כְּבוֹד קְבוּרָה לְקָבֵר בִּגְדוֹלִים גָּדוֹל מִיּוֹסֵף שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא מֹשֶׁה שֶׁהוּא גָּדוֹל מִיִּשְׂרָאֵל וְאֵין בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל מִמֶּנּוּ. הֲרֵי מִדָּה שֶׁמָּדַד לִקְבֹּר אֶת יוֹסֵף עַל יְדֵי גָּדוֹל בָּהּ מָדְדוּ לוֹ, שֶׁאֵין גָּדוֹל בִּכְבוֹדוֹ מִמֹּשֶׁה, שֶׁלֹּא נִתְעַסֵּק בּוֹ אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. רַשְׁ"י:

לב **עַל כָּל כוּ'**. וּמִכָּל מָקוֹם בְּהָא עָדִיף מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, שֶׁעִמּוֹ לֹא נִתְעַסֵּק אֶלָּא הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּשְׁאָר הַצַּדִּיקִים שֶׁכְּבוֹד ה' יַאַסְפֵהוּ וְעִם כָּל זֶה מִתְעַסְּקִים בּוֹ (גַּם) בְּנֵי אָדָם כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ. וְעַיֵּן תּוֹסָפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ב

משנה ב

א **חֲדָשָׁה**. בְּגִמָרָא יָלִיף לֵיהּ מִקְרָא, וְהוּא אַלִיבָּא דְּכֻלֵּי עָלְמָא. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

ב **חֲצִי לוֹג**. הִלְכָתָא גְּמִירֵי לָהּ. רַשְׁ"י. וְצָרִיךְ לוֹמַר דְּהָכִי גְּמִירֵי לָהּ, שֶׁצָּרִיךְ הַמַּיִם לִמְחוֹת הַכְּתָב יָפֶה יָפֶה בְּקַלּוּת. וּלְפִיכָךְ רַבִּי יְהוּדָה שֶׁמְּמַעֵט בַּכְּתָב מְמַעֵט בַּמַּיִם. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

ג **לִימִינוֹ**. דְּאָמַר מַר כָּל פִּנּוֹת שֶׁאַתָּה פּוֹנֶה לֹא יְהוּ אֶלָּא דֶּרֶךְ יָמִין:

משנה ג

ד **בָּא כוּ'**. הָכָא וַדַּאי תְּנַן שֶׁלֹּא כַּסֵּדֶר, דְּהָא צָרִיךְ שֶׁיַּשְׁבִּיעָהּ קֹדֶם שֶׁיִּכְתּוֹב כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא דַּף י"ז. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

ה הָכִי סַלְקָא דַּעְתָּא דִּגְמָרָא, אֲבָל לְמַסְקָנָא הֲוָה טַעְמָא דְּדָרִישׁ הִנָּקִי (בְּלֹא יו"ד) דְּמַשְׁמַע חִנָּקִי וְקַאֵי אַקְרָא דְּבָתְרֵיהּ דִּכְתִיב וְאַתְּ כִּי שָׁטִית לְמִשְׁמַע הָכִי, חִנָּקִי מִמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה וְאַתְּ כִּי שָׁטִית. רַשְׁ"י:

י בַּגְּמָרָא. וְהָכִי דָּרִישׁ. אָלוֹת אָלוֹת מַמָּשׁ, הָאָלוֹת לְרַבּוֹת קְלָלוֹת הַבָּאוֹת מֵחֲמַת בְּרָכוֹת. אֵלֶּה לְמִעוּטֵי קְלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנָה תּוֹרָה, הָאֵלֶּה לְמִעוּטֵי צַוָּאוֹת וְקַבָּלוֹת. דְּהֵי"ז דְּגַבֵּי מִעוּטָא לְמִעוּטָא דָּרְשִׁינַן לַהּ. וְרַבִּי יוֹסֵי הֵ"י דְּהָאָלֶה אֵינוֹ מְמַעֵט, דְּאוֹרְחֵיהּ הוּא. וְרַבִּי יְהוּדָה הֵ"י דְּהָאָלוֹת נַמִּי לְמִעוּטָא דָּרִישׁ לַהּ:

משנה ד

יא וּמַדְבִּיקִים אוֹתָן בְּדֶבֶק שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ גלי"ד וְעוֹשִׁין כוּ'. רַשְׁ"י:

יח שֶׁהֵיוּ מְעַבְּדִים הַקְּלָפִים בַּעֲפָצִים שֶׁקּוֹרִין גלי"ש:

יט **בְּדָיוֹ**. מִלֶּאכֶת עֲשָׂיָתוֹ מְבֹאָר בְּמִשְׁנָה ב' פֶּרֶק ב' דִּמְגִלָּה. וְאֶלָּא מִיהוּ שְׁאנֵי דְּיוֹ דְּהָכָא מִדְּהָתָם, דְּהָכָא דִּכְתִיב וּמָחָה קָפִיד קְרָא אַכְּתָב שֶׁהוּא יָכוֹל לְהִמָּחוֹת, וּלְפִיכָךְ כְּשֶׁהֶחֱטִיל קַנְקַנְתּוֹם בַּדְּיוֹ שֶׁעַל יְדֵי כֵן מִתְקַיֵּם הֲרֵי זֶה פָּסוּל לְפָרָשַׁת סוֹטָה. אֲבָל לְדָהָתָם אֵינָהּ פְּסוּלָה, דְּהָתָם לֹא קָפְדִינַן שֶׁתִּהֵא יְכוֹלָה לְהִמָּחֵק. הָרַמְבַּ"ם:

משנה ה

י **אֲרוּסָה כוּ'**. אַף עַל פִּי שֶׁעַל הָאֲרוּסָה הֲוָה הַגִּלְגּוּל, וְעִקַּר שְׁבוּעָה רָאוּי לְהַקְדִּים, מִכָּל מָקוֹם הוֹאִיל וַאֲרוּסָה קוֹדֶם בַּזְּמַן הִקְדִּימָהּ הַמִּשְׁנָה:

יא חוֹזְרִין לָהּ לְתוֹךְ גְּרוֹנָהּ כְּאָדָם הַנֶּחְנָק עַל יְדֵי מַשְׁקֶה נִרְאֶה כְּעוֹשֶׂה עַרְעַר. וְהוּא לָשׁוֹן זַעֲקַת שֶׁבֶר יְעוּעָרוּ. וְכֵן הוּא בַּגְּמָרָא:

משנה ו

יב הָכִי גָּרְסִינַן לֵיהּ בַּמִּשְׁנָה. וְהָכִי קָאָמַר, לֹא עַל קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס, כְּלוֹמַר אִם בַּנִּשּׂוּאִין הָרִאשׁוֹנִים הִשְׁבִּיעָהּ אֵינוֹ מְגַלְגֵּל עַל קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס, וְכֵן לֹא מִשֶּׁנִּתְגָּרְשָׁה וְנִסְתָּרָה כוּ'. וְאַחַר כָּךְ הֶחְזִירָהּ וְהִשְׁבִּיעָהּ לְאַחַר נִשּׂוּאִין שְׁנִיִּים לֹא הָיָה מַתְנָה עִמָּהּ עַל אַחַר הַגֵּרוּשִׁין, וּמְלֵי מִלֵּי קָתָנֵי. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

יג **הַכֹּל כוּ'**. הָא הָיְתָה אֲסוּרָה, כְּגוֹן אִם הִיא יְבָמָה וְאִם זִנְּתָה בְּנִשּׂוּאֵי אָחִיו נֶאֶסְרָה עָלָיו, כְּדִתְנַן בְּמִשְׁנָה ב' פֶּרֶק קַמָּא וְאִם מֵת חוֹלָצַת כוּ', וְאִי נַמִּי בְּמַחְזִיר גְּרוּשָׁתוֹ וְאִם זִנְּתָה בַּנִּשּׂוּאִין הָרִאשׁוֹנִים נֶאֶסְרָה עָלָיו, לְפִיכָךְ יָכוֹל לְהַתְנוֹת עַל כָּל זֶה. גְּמָרָא:

פרק ג

משנה א

א יְרוּשַׁלְמִי, וְאֵין הַדָּבָר כְּעוּר, וּמַנִּיחַ מַפָּה וְאֵינוֹ חוֹצֵץ, וּמֵבִיא כֹּהֵן זָקֵן. וַאֲפִלּוּ תֵּימָא כֹּהֵן יֶלֶד, שֶׁאֵין יֵצֶר הָרַע מָצוּי לְשָׁעָה. תּוֹסָפוֹת:

משנה ב

ב **מַקְרִיב**. גְּמָרָא, הָא אַקְרְבָהּ, הָכִי קָאָמַר כוּ', וּבַהַשְׁקָאָה גּוּפָהּ פְּלִיגֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבָּנָן:

ג לָאו דַּוְקָא נָקֵט, דִּקְרָא אָתָא לְרַשּׁוּמָן נָכָר, דְּכֵיוָן דִּכְתִיב וּמָחָה מִמֵּילָא שָׁמְעִינַן אַרְשׁוּמוֹ נָכָר דְּלָאו מִחוּי הוּא כוּ', אֶלָּא עִקַּר קְרָא אִם הִקְרִיב מִנְחָתָהּ וְאַחַר כָּךְ הִשְׁקָהּ כְּשֵׁרָה, כִּדְדָרִישׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן וְהִשְׁקָהּ. תּוֹסָפוֹת:

משנה ג

ד **אֵינִי כוּ'**. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אוֹמֶרֶת טְמֵאָה אֲנִי שֶׁאֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לִשְׁתּוֹת. הָרַמְבַּ"ם:

ה **נִגְנָזֶת**. דְּכָל כְּתָבֵי הַקֹּדֶשׁ שֶׁאֵינָן [רְאוּיִין] לִקְרֹא בָּהֶן נִגְנָזִין, שֶׁלֹּא יִתְבַּזּוּ. רַשׁ"י:

ו וְהַאי מִתְפַּזֶּרֶת הַיְנוּ נִשְׂרֶפֶת כִּדְאָמַר לְקַמָּן וְאִלּוּ שֶׁמְּנַחוֹתֶיהָן נִשְׂרָפוֹת כוּ':

ז **מְעַרְעֲרִים**. לְשׁוֹן עַרְעֵר תִּתְעַרְעַר [יִרְמְיָה נא]. שֶׁאִם נִמְחֲקָה מְגִלָּה וְאָמְרָה אֵינִי שׁוֹתָה מְעַרְעֲרִין אוֹתָהּ וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ בְּעַל כָּרְחָהּ:

ח רַשׁ"י. וְנִרְאֶה שֶׁנִּתְכַּוְּנוּ לְהַעֲמִיד הַמִּשְׁנָה כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּסָבַר דְּאוֹמֶרֶת אֵינִי שׁוֹתָה כִּי אוֹמֶרֶת מֻחֲמַת בְּעָתוּתָא הוּא דְּמַעַרְעֲרִין, וְהָכָא מֻחֲמַת בְּעָתוּתָא קָיְמִינַן. וְאִי נַמִּי לְרַבִּי יְהוּדָה דְּסָבַר דִּלְעוֹלָם מְעַרְעֲרִין, וְטַעְמָא מְפָרְשִׁים אֲלִיבֵּיהּ דִּלְעוֹלָם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ רוֹאִין בְּעָתוּתָא יֵשׁ לָנוּ לָחוּשׁ דִּלְמָא מֻחֲמַת בְּעָתוּתָא:

משנה ד

ט אֵימָא סֵיפָא אִם יֵשׁ לָהּ זְכוּת תּוֹלָה, וְהָא רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר דְּאֵין זְכוּת תּוֹלָה. וּמְשַׁנֵּי בִּזְכוּת כְּרַבָּנָן סָבִירָא לֵיהּ:

י דְּמֵחֲמַת בְּעִיתוּתָא פִּתְאוֹמִית רְגִילָה לִפְרֹס, שֶׁמַּרְפִּים הַדָּמִים וְנִפְתָּח הַמָּקוֹר. וְלֹא דָּמֵי לַחֲרָדָה מְסַלֶּקֶת הַדָּמִים דִּתְנַן סוֹף פֶּרֶק ד' דְּנִדָּה, שֶׁהִיא דְּאָגָה [שֶׁ]אֵינָהּ בָּאָה פִּתְאוֹם. גְּמָרָא:

יא וְטַעְמָא שֶׁהוּא נִקְרָא מַחֲנֵה לְוִיָּה. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

יב לְפִי שֶׁעַד שַׁעַר נִקָּנוֹר הוּא מַחֲנֵה לְוִיָּה, וְקוֹרְאֵהוּ בְּכָלַל הַר הַבַּיִת, וְשַׁעַר נִקָּנוֹר עַצְמוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל לֹא נִתְקַדֵּשׁ כוּ', וּקְדֻשַּׁת עֶזְרָה רְצוֹנוֹ לוֹמַר עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּמִשָּׁם וָאֵילַךְ שֶׁהוּא מַחֲנֶה שְׁכִינָה:

יג אֶלָּא מִיהַת הַכֹּל לְפִי זְכוּתָהּ, שֶׁאֵינָהּ דּוֹמָה עוֹשָׂה מְרֻבֶּה לְעוֹשָׂה מֵעֵט:

יד **שָׁנָה**. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר זֶה לַדָּבָר, דִּכְתִיב [דְּנִיֵּאל ד] וַחֲטָיָךְ בִּצְדָקָה פְּרֻק וְגוֹ' הֵן תֶּהֱוֵה אַרְכָה לִשְׁלֵוְתָךְ. וּכְתִיב כֹּלָא מְטָה עַל נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא וְגוֹ' לִקְצָת יַרְחִין תְּרֵי עֲשַׂר. גְּמָרָא:

טו **שְׁתֵּי שָׁנִים כוּ'**. יְרוּשַׁלְמִי. שָׁנָה אַחַת מִנְּבוּכַדְנֶצַּר. שְׁתֵּי שָׁנִים מֵאַמְנוֹן, וַיְהִי לִשְׁנָתַיִם יָמִים [שְׁמוּאֵל ב יג]. שָׁלֹשׁ שָׁנִים מֵאַחְאָב, וַיֵּשְׁבוּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים אֵין מִלְחָמָה [מְלָכִים א כב]:

טז **תֵּדַע כוּ'**. תּוֹרָאָה וְתִלְמֹד בְּפָרָשַׁת סוֹטָה, דְּיָלְפִינַן וְנִקְתָה וְנִזְרְעָה זֶרַע. וְנִקְתָה עַל יְדֵי זְכֻיּוֹת כְּדֵי זְרִיעַת זֶרַע תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים, וְיֵשׁ אוֹמְרִים יוֹתֵר כִּדְמִפָּרֵשׁ בִּגְמָרָא:

יז כְּאִלּוּ כְּתִיב בְּטֵי"ת, מֵעִנְיַן חֲבִית שֶׁנִּתְרוֹעֲעָה וּטְפָלָה בִּגְלִלִּים, וּטְפֵלָה שֶׁל תְּנוּר. כִּי הַתֵּי"ו וְהַטֵּי"ת מִתְחַלְּפִין בְּמוֹצָא דטלנ"ת. וְהָרַמְבַּ"ם פֵּרֵשׁ תִּפְלוּת דִּבְרֵי הֲבַאי וְדִבְרֵי מְשָׁלִים, מִלְּשׁוֹן הֶאֱכֵל תָּפֵל בְּלִי מֶלַח [אִיּוֹב ו], שֶׁעִנְיָנוֹ דָּבָר חָסֵר וְגָרוּעַ:

יח וְרַבֵּנוּ כְּלוֹמַר בֶּן עַזַּאי, מִבַּעְיָא לֵיהּ לְכִדְרַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא דְּאָמַר אֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְקַיְּמִין אֶלָּא בְּיִדֵּי מִי שֶׁמַּעֲמִיד עַצְמוֹ עָרוּם עָלֶיהָ. פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י שֶׁפָּרַשׁ מִכָּל עֲסָקָיו וְנַעֲשָׂה עָלֶיהָ עָנִי וַחֲסַר כֹּל. לִישָׁנָא אַחֲרִינָא שֶׁמַּעֲרִים שֵׂיתְקַיֵּם תּוֹרָתוֹ לְקַבֵּץ עַל יָד לִלְמֹד מִכָּל אָדָם:

יט לְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם, הַחֲכָמִים קוֹרִין עַצְמָם פְּרוּשִׁים לֶהֱיוֹתָם מֻפְרָשִׁים מִבְּנֵי אָדָם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֶסְרוֹנוֹת וְהַמִּדּוֹת הַפְּחָתִיּוֹת וְהָרְדִיפָה אַחַר תַּאֲוַת הָעוֹלָם. הֵם מְיַחֲלִים לִשְׂכַר הָעוֹלָם הַבָּא וְלַמִּדּוֹת הַמַּעֲלוֹת:

כ **מְבַלֵּי כוּ'**. אוֹ מְכַלֵּי עוֹלָם. שֶׁאֵלּוּ הַדְּבָרִים הַמַּפְסִידִים מְצִיאוּת הָאָדָם. הָרַמְבַּ"ם. וְרָצָה מְצִיאוּת הָאָדָם לְפִי שֶׁהוּא עִקַּר הַבְּרִיאָה בָּעוֹלָם הַשֵּׁפֶל. וְכֵן אָמְרוּ עַל שִׁלְשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד:

משנה ה

כא **מַתְנַוְּנָה**. פְּלִיגֵי בָּהּ, רַב יוֹסֵף סְבִירָא לֵיהּ דִּלְתַנָּא קַמָּא מִתְנַוְּנָה נַמִּי לֹא, וְרַב שֵׁשֶׁת סוֹבֵר דְּתַנָּא קַמָּא נַמִּי סְבִירָא לֵיהּ דְּתוֹלֶה אֲבָל מִתְנַוְּנָה וְכוּ'. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י וְלֹא פְּלִיגֵי עֲלֵיהּ דְּרַבִּי אֶלָּא בְּסוֹף שֶׁהִיא מֻתָּה בְּאוֹתָהּ מִיתָה לְחוּד. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

משנה ו

כב **עֲדִים כוּ' בָּא עָלֶיהָ**. וְאַף עַל גַּב דְּבָהֲנֵי אִגַּלֵּי מִלְּתָא לְמַפְרֵעַ דְּכִי קָדוֹשׁ בְּטָעוּת קָדוֹשׁ, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֹאמְרוּ מוֹצִיאִים מִכְּלֵי שָׁרֵת לְחֻלִּין. גְּמָרָא. תּוֹסָפוֹת חֲדָשִׁים:

כג שֶׁלֹּא בְּדִקְדּוּק כָּתַב כֵּן, דְּקָרֵיבָה הַיְנוּ עַל הַמִּזְבֵּחַ, וְאִלּוּ בֵּית הַדֶּשֶׁן הַיְנוּ מָקוֹם בָּעֲזָרָה לִפְסוּלֵי מֻקְדָּשִׁים הַנִּשְׂרָפִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַ"ב לְעֵיל מִשְׁנָה ג'. אֶלָּא כְּתַנָּאֵי. וְכֻלֵּי עָלְמָא כָּל שֶׁמְּמֻנּוּ לְאִשִּׁים הֲרֵי זֶה בְּבַל תַּקְטִירוּ מִדְּכְתִיב לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ כוּ'. כָּל שֶׁמְּמֻנּוּ כוּ'. דְּרַבִּי אֶלְיֹעֶזֶר סָבַר מַקְרִיב הַשִּׁירִים עַל הַמִּזְבֵּחַ וּלְשֵׁם עֲצִים. וּלְרַבָּנָן לֵית לְהוּ הַאי סְבָרָא אֶלָּא נִשְׂרָפִים שְׁיֵרֵיהּ עַל בֵּית הַדֶּשֶׁן. כִּדְאִיתָא בִּגְמָרָא:

משנה ז

כד לָאו דַּוְקָא, דְּהוּא הַדִּין חוֹבָה. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

כה כִּדְדָרְשִׁינַן בְּקִדּוּשִׁין דַּף ע"ז:

כו וּלְשׁוֹן סִפְרָא, לְהַחֲלוֹ, בִּזְמַן שֶׁהוּא נוֹהֵג מִנְהָג זֶה הֲרֵי הוּא חֲלִין:

כז וְאַף עַל גַּב דְּמִבְּנֵי אַהֲרֹן מְמַעֲטִינַן וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן, טָרַח קְרָא וְכָתַב זָכָר לְרַבּוֹת בַּעֲלֵי מוּמִין לְמַחֲלוֹקֶת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַ"ב בְּרֵישׁ פֶּרֶק י"ב דִּזְבָחִים:

משנה ח

כח **מַה בֵּין כוּ'**. שֵׁיֵּר טוּבָא, הָנָךְ דְּסוֹף פֶּרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין, וְכֵן הָא דְּאֵין אִשָּׁה מֵפֶרָה נְדָרֵי בְּתָהּ:

כט עַיֵּן פֵּרוּשׁוֹ פֶּרֶק ד' דְּנָזִיר מִשְׁנָה ו' כוּ'. וְנִרְאֶה לִי דְּפֵרוּשׁ לִכְשֶׁיִּגְדַּל כְּלוֹמַר לְאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה גָּדוֹל לְעִנְיַן נְדָרִים, וּמִיהוּ עַד שֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנִים וְתוּ לֹא, דִּפְשִׁיטָא דְּמִכַּיָּון שֶׁיָּצָא מֵרְשׁוּתוֹ לְגַמְרֵי פָּקְעָה לָהּ הַדָּרַת אָבִיו וּמֵמֵילָא אֵין צָרִיךְ לְהַשְׁלִים עוֹד נְזִירוּתוֹ. וְעַיֵּן תּוֹסָפוֹת יוֹם טוֹב:

ל **בִּתּוֹ**. לְאָמָה כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה. רַשִׁ"י:

לא **בְּתָהּ**. דִּכְתִיב כִּי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ [שְׁמוֹת כא]. גְּמָרָא:

לב לָאו לַאֲפוֹקֵי נַעֲרָה, דִּבְהֶדְיָא תְּנַן הָאִישׁ מְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ כְּשֶׁהִיא נַעֲרָה. אֶלָּא לַאֲפוֹקֵי בּוֹגֶרֶת:

לג **מְקַדֶּשֶׁת**. מֵרִישָׁא דִּקְרָא דְּאֶת בִּתִּי נָתַתִּי לְאִישׁ יָלִיף לֵיהּ, וְאָמַר אֲבִי הַנַּעֲרָה אֶל הַזְּקֵנִים, מַשְׁמַע לְמַעֵט אִמָּהּ דְּאֵינָהּ זַכָּאָה בְּבִתָּהּ לָתֵת. תּוֹסָפוֹת:

לד אוֹתוֹ לְגוּפֵיהּ אִצְטְרִיךְ, דִּבְלֹא כְּסוּתוֹ, וְעִקַּר טַעְמָא מִשּׁוּם בִּזְיוֹנָא. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ד

משנה א

א דְּוְאַמְרַתְּ אֲלֵיהֶם רִבּוֹיָא:

ב **אַלְמָנָה כוּ'**. מִשּׁוּם דַּחֲלוּקִין בְּטַעֲמָא הֶצְרֵךְ לְחַלְקָן. תּוֹסָפוֹת:

ג וְלֹא צְרִיכִין לוֹמַר דַּחֲלוּצָה מִשּׁוּם אַשְׁגְּרַת לִישָׁנָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּרֵישׁ פֶּרֶק ט' דִּיבָמוֹת. אֶלָּא כָּל עִוּוֹן קָאָמַר וְעִוּוֹן דְּדִבְרֵי סוֹפְרִים נַמִּי בִּכְלָל, כִּדְאַשְׁכְּחַן לְעִנְיַן הַיְרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב, דְּסִבִירָא לֵיהּ דִּירְאַת עֲבֵרָה דְּדִבְרֵי סוֹפְרִים בִּכְלָל זוֹ. נִרְאֶה לִי. תּוֹסָפוֹת יוֹם טוֹב. וְעַיֵּן עוֹד:

משנה ב

ד וְלֹא דָּמֵי לְמַשְׁנָה ג' פֶּרֶק ד' דִּיבָמוֹת. דְּהָתָם סְפֵק נְשׂוֹאָה, וְהָוֵי סָפֵק אִי עוֹמֵד לִגְבוֹת כְּלָל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הָכָא דְּכֶשֶׁמֵּת הַבַּעַל וַדַּאי עוֹמֵד לִגְבוֹת אֶלָּא מִטַּעַם אַחֵר נָבֹא לְהַפְסִידָהּ, הָוֵי הִיא כְּגָבְתָּה וּמֻחְזֶקֶת. גְּמָרָא:

ה **וְלֹא נוֹטְלוֹת**. וְלֹא שַׁיָּךְ לוֹמַר הַעֲמֵד אִשָּׁה עַל חֶזְקָתָהּ כְּמוֹ בְּפֶרֶק קַמָּא דִּכְתֻבּוֹת מִשְׁנָה ו' ח' וְאִימָא לֹא זִנְתָה, שֶׁהֲרֵי רַגְלַיִם לַדָּבָר, שֶׁקִּנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה, וְהַכָּתוּב הוֹצִיאָהּ מֵאוֹתָהּ חֶזְקָה וַעֲשָׂאָהּ סָפֵק. תּוֹסָפוֹת:

משנה ג

ו **יָכוֹל הוּא כוּ'**. וְהָכִי סְבִירָא לְהוּ לְרַבָּנָן, אוֹ אִשָּׁה אוֹ בָּנִים, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמִשְׁנָה ה' פֶּרֶק ו' דִּיבָמוֹת. וְכִי תֵּימָא הָא רַבָּנָן אִית לְהוּ הַךְ סְבָרָא בְּמֶעֱבֶרֶת וּמַאי שְׁנָא, נִרְאֶה לִי דְּהָא דְּאַיְלוֹנִית אִסּוּרֵיהּ דְּמַפְקַד אַפְּרִיָה וּרְבִיָּה וּלְהַחְזִיק מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה אֲסָרוּהָ, אֲבָל מְעֻבֶּרֶת וּמֵינֶקֶת לֹא גָּזְרוּ לְהַחְזִיק שׁוּם מִצְוָה אֶלָּא מִפְּנֵי חֲשַׁשׁ הַתִּינוֹק שֶׁמָּא תִּתְעַבֵּר שֵׁנִית בִּזְמַן הַהֶנָקָה כוּ', וּלְפִיכָךְ לֹא הֶחְמִירוּ בָּהּ, וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם שֶׁאֵין כָּאן עֲבֵרָה, כְּלוֹמַר אֶלָּא תַּקָּנָה, וּמִכָּל מָקוֹם אָסוּר לַעֲבֹר. אֲבָל אַיְלוֹנִית הִיא גְּזֵרָה וּבִכְלָל עָשׂוּ מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמֶרֶת, וְהוּא עֲבֵרָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְעַיֵּן תּוֹסָפוֹת יוֹם טוֹב:

משנה ד

ז וְקָשְׁיָא, דְּאֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁשָּׁתְתָה מֻתֶּרֶת מִבַּעְיָא לֵיהּ. וּבְגְּמָרָא, אֵשֶׁת כֹּהֵן שׁוֹתָה פְּשִׁיטָא, מַהוּ דְּתֵימָא אֵשֶׁת כֹּהֵן דַּאֲפִלּוּ כִּי נִתְפַּשָּׁה אֲסוּרָה אֵימָא לֹא תִּשְׁתֶּה, קָא מַשְׁמַע לָן. וּמֻתֶּרֶת

לְבַעְלָהּ פְּשִׁיטָא בְּמִתְנִיתִין דְּרַךְ אֲבָרִים כוּ' אֵימָא דְּאָנְסָה כוּ', קָא מַשְׁמַע לָן. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

ח וּמִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ לְקַדְמָה שְׁכִיבַת הַבַּעַל. תּוֹסָפוֹת:

ט **אֵשֶׁת סָרִיס**. לְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם, סְרִיס חַמָּה אוֹ סְרִיס אָדָם, הַמַּתָּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן. וּסְרִיס אָדָם כְּשֶׁשָּׁתָה כּוֹס שֶׁל עֲקָרִין, שֶׁמַּתֶּרֶת לוֹ, וְקָרֵי לֵיהּ סְרִיס אָדָם לְפִי שֶׁעַל יְדֵי אָדָם בָּא לוֹ. כֶּסֶף מִשְׁנֶה. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

י וְתֵימַהּ, הָא שָׁמְעִינַן לַהּ מֵאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל דַּאֲסוּרָה וְקָיְמָא לַבַּעַל, וַאֲפִלּוּ הָכִי אִצְטְרִיךְ קְרָא דְּכִי תִשְׁטֶה לְמֵעוּטֵי הָא לָאו הָכִי שׁוֹתָה. תּוֹסָפוֹת:

יא מַשְׁמַע לֵיהּ כוּ' דְּבֶן תֵּשַׁע וְיוֹם אֶחָד אִישׁ מִקְרֵי לְגַבֵּי שְׁכִיבָה. כֶּסֶף מִשְׁנֶה. וּבָזֶה מְסֻלָּק מַה שֶּׁהֵשִׁיב עָלָיו הָרַ"ב:

יב כִּדְתָנַן בְּמִשְׁנָה ג' פֶּרֶק ז' דִּתְמוּרָה. גְּמָרָא:

משנה ה

יג וּמַשְׁמַע דְּחֵרֵשׁ וְשׁוֹטֶה שֶׁאֵין מוֹנֵעַ לְהַשְׁקוֹתָהּ אֶלָּא מִמַּה שֶּׁאֵינָן בְּנֵי קְנוּי וְלֹא שֶׁמַּעֲטָם הַכָּתוּב מִצַּד הַמּוּם שֶׁבָּהֶם, שֶׁאֵינָם בִּכְלַל הַהֶקֵּשׁ דְּאִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ. וְהָרַמְבַּ"ם בְּחִבּוּרוֹ כָּתַב דְּחֵרֵשׁ וְחֵרֶשֶׁת אֵינָן שׁוֹתוֹת, דְּאָמַר קְרָא וְאָמַר וְגוֹ' שֶׁתְּהֵא שׁוֹמַעַת. וְהִשְׁמִיט שׁוֹטִית. וְלֹא יָדַעְתִּי מִנַּיִן לוֹ זֶה הַלִּמּוּד, דְּבִגְמָרָא תַּלְמוּד לוֹמַר אִישׁ לְרַבּוֹת אֵשֶׁת חֵרֵשׁ וְאֵשֶׁת שׁוֹטֶה כוּ':

פרק ה

משנה א

א דְּאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר הַבַּעַל אִם אֵינוֹ מְנַקֶּה מֵעָוֹן, דְּהָא כְּשֶׁאֵינוֹ מְנַקֶּה מֵעָוֹן לֹא בְּדִקֵּי לַהּ מַיְא לְדִידָהּ. וְהָא דְּלֹא תְּנַן לַבּוֹעֵל כִּדְקָתָנֵי בַּסֵּיפָא, דְּהָכָא אַיְדֵי דְּתָנֵי אוֹתָהּ תְּנֵי אוֹתוֹ, וְסֵיפָא אַיְדֵי דְּתָנֵי בַּעַל תָּנֵי בּוֹעֵל. גְּמָרָא:

ב דִּלְבִיאַת מַיִם תִּלָּתָא כְּתִיבִי. וּצְרִיכִי, חַד לְצַוָּאָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר שֶׁיָּבֹאוּ בָּהּ הַמַּיִם, וְחַד לַעֲשָׂיָה מוֹדִיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמַבְטִיחַ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּבְדְּקוּהָ הַמַּיִם, וְחַד לִידִיעָה דְּבֶטֶן וַהֲדַר יָרֵךְ שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז כֵּיוָן דְּבִקְלָלָה מַזְכִּיר יֶרֶךְ תְּחִלָּה. וּתְלָתָא וְי"ו לְצַוָּאָה וַעֲשָׂיָה וִידִיעָה לַנּוֹאֵף. גְּמָרָא. וּמְשׁוּם הָכִי בְּאִסּוּרָא דְּנוֹאֵף סַגִּי בְּחַד וְי"ו לְדָרְשָׁא:

משנה ב

ג **אֶת הַשְּׁלִישִׁי**. לְפִי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַ"ב בְּפֶרֶק קַמָּא דִּפְסָחִים מִשְׁנָה ו' דְּאֵין אוֹכֶל מְטַמֵּא אוֹכֶל מִן הַתּוֹרָה אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא נַמִּי, פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם דִּשְׁלִישִׁי דְּהָכָא הַיְנוּ מַשְׁקִין:

ד **שֶׁאֵין לוֹ כוּ'**. גְּמָרָא. וּמֵאַחַר דְּאֵין לוֹ לָמָּה טָמֵא. וּמִשְּׁנֵי, מִן הַתּוֹרָה אֵין לוֹ, מִדִּין קַל וָחֹמֶר יֵשׁ לוֹ, וְדוֹר אַחֵר פָּרִיךְ עֲלֵיהּ:

ה **עֲקִיבָא כוּ'**. וְלֹא נִמְנָה בֵּין הַתַּלְמִידִים הַחֲשׁוּבִים שֶׁהָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁמָּנָאָם בְּמִשְׁנָה ח' פֶּרֶק ב' דְּאָבוֹת, שֶׁלֹּא תַּלְמִידוֹ הָיָה אֶלָּא תַּלְמִיד תַּלְמִידוֹ, וְהוּא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוּרְקְנוֹס:

משנה ג

ו וְנִרְאֶה לִי מִשּׁוּם דְּתָפְסָתְּ מֵעֵט תִּפְסָתְּ, כֵּיוָן דִּבְחַד עִנְיָנָא הוּא לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. אֲבָל לְרַבִּי עֲקִיבָא דִּקְרָא דְּאֶלֶף בְּשֶׁל לְוִיִּם וּקְרָא דְּאַלְפַּיִם בְּשֶׁל שַׁבָּת, דְּתְרֵי עִנְיָנֵי נִינְהוּ, מִקַּיְּמוּ הַמִּקְרָאוֹת שְׁנֵיהֶם כְּמוֹת שֶׁהֵן:

ז שְׁמַע מִנָּהּ דִּלְרַבִּי עֲקִיבָא אַלְפַּיִם דְּאוֹרַיְתָא הֵן. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב שֶׁהִנִּיחַ בְּצָרִיךְ עִיּוּן:

משנה ד

ח מְסַיֵּם בַּבָּרָיְתָא מֹשֶׁה אָמַר אֲשִׁירָה לַה' וְהֵן אוֹמְרִים אֲשִׁירָה לַה'. מֹשֶׁה אָמַר כִּי גָּאֹה גָּאָה וְהֵן אוֹמְרִים אֲשִׁירָה לַה'. וְלִישְׁנָא דְּרֵאשֵׁי פָּרָקִים קָשְׁיָא, וְלָכֵן נִרְאֶה לִי שֶׁהַשִּׁירָה מִתְחַלֶּקֶת לְעִנְיָנִים וּפָרָקִים, וּבְכָל פֶּרֶק הָיוּ עוֹנִין אוֹתוֹ רֹאשׁ פֶּרֶק. וּבְהַלֵּל פְּלִיגֵי רַשַּׁ"י וְתוֹסָפוֹת, דְּלְרַשַּׁ"י בְּרֵאשֵׁי פְּרָקִים עוֹנִים רָאשֵׁי פְּרָקִים וְלֹא יוֹתֵר, וְעַל כָּל דָּבָר חוּץ מֵרָאשֵׁי פְּרָקִים עוֹנִים הַלְלוּיָהּ, עַד שֶׁיִּגְמֹר אֶת הַלֵּל. וּלְהַתּוֹסָפוֹת מִתְחִלַּת הַפֶּרֶק עַד סוֹפוֹ עוֹנֶה רֹאשׁוֹ עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר עַד סוֹפוֹ, וְכֵן פֶּרֶק שֵׁנִי כוּ':

ט **אֶת שְׁמַע**. כְּסוֹפֵר הַפּוֹרֵס עַל שְׁמַע בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ תְּחִלָּה וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו. פֵּרֵשׁ רַשַּׁ"י וְקוֹרִין כֻּלָּן יַחַד, וְכָךְ שָׁרְתָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַל כֻּלָּם וְכִוְּנוּ יַחַד אֶת הַשִּׁירָה כִּכְתָבָהּ. וּמְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא טַעְמָא דְּרַבִּי נְחֶמְיָה דְּדָרְשִׁינַן וַיֹּאמְרוּ, דְּאָמוּר כֻּלְּהוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי, לֶאֱמֹר, דְּפָתַח מֹשֶׁה בְּרִישָׁא:

י **וְלֹא כְקוֹרִין**. נִרְאֶה לִי לְהָכִי קָאָמַר תּוּ, לַאֲפוּקֵי נַמִּי מִדַּעַת שְׁלִישִׁית, כְּקָטָן הַמַּקְרֵא אֶת הַהַלֵּל, וְהֵן עוֹנִין אַחֲרָיו כָּל מַה שֶׁהוּא אוֹמֵר, מֹשֶׁה אָמַר אֲשִׁירָה לַה' וְהֵן אוֹמְרִים אֲשִׁירָה לַה' כוּ'. לְהָכִי אָמַר כוּ', דַּאֲפִלּוּ כִּקְרִיאָה זוֹ נַמִּי לֹא:

משנה ה

יא וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם. וּבַגְּמָרָא לֹא מַיְתֵי אֶלָּא בְּכָל צָרְתָם לֹא צָר (יְשַׁעְיָה סג) דִּכְתִיב בְּאֶלֶ"ף כוּ' (שָׁם) וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם, אֶלָּא דְּמַשְׁמַע הָכִי וּמַשְׁמַע הָכִי:

פרק ו

משנה א

א **מַעוֹף**. אֲפִלּוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְאָיָה מִצַּפְצוּף הָעוֹף. רַמְבַּ"ם:

ב **עַד שֶׁיִּשְׁאוּ כו'**. כְּלוֹמַר מִשּׁוּם סְתִירָה שֶׁאֵין בְּהּ שְׁנֵי עֵדִים אֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת עָלָיו. רַשִׁ"י:

ג שֶׁהוֹאִיל וְטוֹוֹת בַּלַּיְלָה הִנָּהּ מְפֻחָד בַּלֵּילוֹת מִתְקַבְּצוֹת לְטָווֹת בְּקִבּוּץ וּמְשִׂיחוֹת בְּיַחַד:

משנה ב

ד בַּגְּמָרָא. תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מִפְּנֵי מַה הֶאֱמִינָה תּוֹרָה עֵד אֶחָד בְּסוֹטָה, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר, שֶׁהֲרֵי קִנֵּא לָהּ וְנִסְתְּרָה, וְעֵד אֶחָד מְעִידָהּ שֶׁהִיא טְמֵאָה:

משנה ג

ה וְכֵן לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וּבַגְּמָרָא, אֲסוּרָה. וּכְלוֹמַר קָרָא דְּקָאָמַר וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה לוֹמַר דְּאִלּוּ הֲוָה בָּהּ עֵד אֶחָד וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה הָיְתָה אֲסוּרָה:

ו **וּמָה כו'**. תֵּימַהּ דַּהֲוֵי מָצֵי לְמִפְרַךְ הָתָם אִיכָּא רַגְלַיִם לַדָּבָר. וּלְפִי מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי בְּרֵישׁ פֶּרֶק קַמָּא דְּאִתַּקַּשׁ סְתִירָה לַטֻּמְאָה יֵשׁ לוֹמַר דְּאַהָא סָמִיךְ:

משנה ד

ז וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ בָּזֶה אַחַר זֶה שֶׁקִּבְּלוּ עֵדוּת הָרִאשׁוֹן וְהוֹרוּ עַל פִּי עֵדוּתוֹ. תּוֹסָפוֹת:

ח אֲבָל בִּיבָמוֹת פֶּרֶק ט"ו לֹא פֵּרֵשׁ כֵּן. מִשּׁוּם דִּכְשֶׁאוֹמְרִים לֹא מֵת מַכְחִישִׁים אוֹתוֹ, אֲבָל הָכָא אֶפְשָׁר שֶׁנִּטְמְאָה קֹדֶם שֶׁבָּאוּ. וְהָיָה יָכוֹל לְפָרֵשׁ שֶׁאוֹמְרִים עִמָּנוּ הָיִית בְּמָקוֹם אַחֵר, וּבְדַיֵּשׁ עֲדֵי סְתִירָה, וּמֵיהוּ אִתְיָא בְּמִכָּל שֶׁכֵּן דְּהָא כְּשֶׁמְּעִידִין כָּךְ, מְזִימִין הָרִאשׁוֹן, וּפְשִׁיטָא דְּמֵהֵימְנוּ מִדִּין מְזִימִין, שֶׁהֶאֱמִינָם הַתּוֹרָה אֲפִלּוּ לְגַבֵּי שְׁנַיִם:

ט דִּבְפָסוּלֵי עֵדוּת אִירְינַן כִּדְמוֹכִיחַ בַּגְּמָרָא. דְּאִי לֹא תֵּימָהּ הָכִי פְּשִׁיטָא דְּאֵין עֵד אֶחָד בְּמָקוֹם שְׁנַיִם. וְכָתַב בֵּית יוֹסֵף דְּאַף עַל גַּב דְּחַד דְּמַעְקְרָא מַשְׁוִינַן לֵיהּ כִּתְרֵי, הָוֵי תְּרֵי וּתְרֵי וְשׁוֹתָה. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י וְכִי מוֹקְמִינַן בִּפְסוּלֵי עֵדוּת בֵּין בְּבַת אַחַת בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה. וְעַל כָּרְחָךְ בָּזֶה אַחַר זֶה אִצְטְרִיךְ לְאַשְׁמְעִינַן, דְּאִי בְּבַת אַחַת מַאי הֲלֵךְ אַחַר רֹב דֵּעוֹת אִיכָּא, בְּחַד וְחַד נַמִּי הָיְתָה שׁוֹתָה. עַד כָּאן:

פרק ז

משנה א

א דְּאִי לָאו קְרָא הֲוָה אָמִינָא נֵילַף בְּקַל וָחֹמֶר מִיבָמָה דִּבְלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. רַשִׁ"י:

ב וְרַשִׁ"י כָּתַב דְּהָכִי גָּרְסִינַן, וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁהִיא שׁוֹמַעַת, אֶל הָאִשָּׁה מַשְׁמַע דְּבָרִים הַנִּכְנָסִין בְּלִבָּהּ, שֶׁתְּהֵא מַכֶּרֶת בַּלָּשׁוֹן. וְעַיֵּן תּוֹסָפוֹת יוֹם טוֹב:

ג וְיֶלֶיף אֲמִירָה מִסּוֹטָה. גְּמָרָא. וְאָתֵי שַׁפִּיר לְגִרְסַת רַשִׁ"י, דְּאִם לֹא כֵּן מַאי אוֹלְמֵיהּ דְּהַאי מֵהַאי:

ד וְאִצְטְרִיךְ לַאֲפוֹקֵי מֵרַבִּי דְּאָמַר בַּגְּמָרָא וְהָיוּ כִּכְתָבָם כוּ'. גְּמָרָא:

ה **וּתְפִלָּה**. גְּמָרָא, רַחֲמֵי הוּא, כָּל דְּבָעֵי מְצַלֵּי. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י דְּהָא רַחֲמֵי נִינְהוּ, וְהַהוּא לִישָׁנָא דְּיָדַע לְכַוְּוִן לְצַלֵּי:

ו דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כָּל הַשּׁוֹאֵל צָרְכָיו בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי אֵין מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת נִזְקָקִין לוֹ. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י יָחִיד צָרִיךְ שֶׁיְּסַיְּעוּהוּ מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת, צִבּוּר לֹא צְרִיכִי לְהוּ, דִּכְתִיב הֵן אֵל כַּבִּיר לֹא יִמְאַס [אִיּוֹב לוֹן], אֵינוֹ מוֹאֵס בִּתְפִלָּתָן שֶׁל רַבִּים. וּמַשְׁמַע לְהָרַ"ב דְּכָל שֶׁכֵּן שְׁאָר לְשׁוֹנוֹת דְּלֹא, דְּהָא אֲרַמִּי קָרוֹב לְלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הוּא. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב דִּלְגַרְסָא שֶׁלָּנוּ צָרִיךְ לוֹמַר דְּתָנֵי וְשִׁיֵּר (אַף עַל פִּי שֶׁתָּנֵי אֵלּוּ) הַלֵּל וְקִדּוּשׁ וּבִרְכַּת הַפֵּרוֹת וְהַמְּצוֹת:

ז וְלֹא יְלַפְּינַן מִבִּרְכוֹת הַר גְּרִזִים כְּדִיְלַפְּינַן מִנִּיהּ בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, לְהָכִי כְּתִיב וּבֵרַכְתָּ אֶת ה', כְּלוֹמַר מֵאַחַר שֶׁהַבְּרָכָה וְהַשֶּׁבַח כְּלַפֵּי הַשְּׁכִינָה תּוּכַל לְבָרֵךְ בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁתִּרְצֶה, וּמִסְתָּמָא בְּלָשׁוֹן שֶׁאָתָּה מַכִּיר שֶׁתִּתֵּן שֶׁבַח לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּלֵב שָׁלֵם לַהֲנָאָתְךָ:

ח מִדְּלֹא כְּתִיב וְהִשְׁבִּיעוֹ בְּאָלָה. וְאִי לָאו קְרָא הֲוָה אָמִינָא נַיְלַף קוֹל קוֹל מִמִּשֶׁה כְּדִלְקַמָּן מִשְׁנָה ג'. תּוֹסָפוֹת:

ט אַגַּב דְּיֶלְפִּינַן בִּשְׁבוּעוֹת גְּזֵרָה שָׁוָה זוֹ לְעִנְיַן אַחֵר נָקַט לָהּ נַמִּי הָכָא. דִּמְהֵיכִי תֵּיתֵי דְּנִבְעֵי בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. תּוֹסָפוֹת:

משנה ג

י וְאֵידֵי דְּמִשְׁנָה ה' וּלְהַלָּן, תָּנֵי נַמִּי הָכָא כֵּיצַד:

יא בְּמַתַּן תּוֹרָה. וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ נִתְּנָה. רַשִׁ"י. וְלֹא יָלֵיף קוֹל קוֹל מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת, דַּעֲנָיָה וְקוֹל יָלֵיף. תּוֹסָפוֹת:

משנה ד

יב **עַד כוּ'**. וְהָא דִּבְמִשְׁנָה ג' פֶּרֶק י"ב דִּיבָמוֹת קְרִיאָה אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת בֵּין לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֵּין לְרַבִּי עֲקִיבָא, וְאִם קָרָא בִּלְשׁוֹן חֹל מְעַכֵּב, כָּתְבוּ הַתּוֹסָפוֹת דְּיֵשׁ לוֹמַר דִּסְבִירָא לְהוּ דִּקְרִיאָה מְעַכֶּבֶת, וְקָסָבַר לֹא נֶחְלְקוּ רַבִּי עֲקִיבָא וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּדָבָר זֶה. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

משנה ה

יג **וְגוֹ'**. וְסֵיפָא דִּקְרָא, נֶגֶד הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם:

יד **בַּבְּרָכָה**. כָּל הָאֲרוּרִים הָיוּ אוֹמְרִים תְּחִלָּה בִּלְשׁוֹן בְּרָכָה. רַשִׁ"י. וּבַגְּמָרָא מַפִּיק לָהּ מִקְּרָא:

טו **אֵלּוּ וְאֵלּוּ**. שֶׁבְּהַר גְּרִזִים וּבְהַר עֵיבָל. וְהָא דִּכְתִיב וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ, לֹא שֶׁהָיוּ הַשְּׁבָטִים מְבָרְכִין וּמְקַלְלִין, אֶלָּא הַלְוִיִּם הָעוֹמְדִים בֵּין שְׁנֵי הֶהָרִים הוֹפְכִין פְּנֵיהֶם לְהַר גְּרִזִים בַּבְּרָכָה וּלְהַר עֵיבָל בַּקְּלָלָה. רַשִׁ"י. שֶׁנֶּאֱמַר וְעָנוּ הַלְוִיִּם וְאָמְרוּ:

טז **וּפָתְחוּ כוּ'**. בַּגְּמָרָא שָׁם, יָכוֹל יִהְיוּ כָּל הַבְּרָכוֹת קוֹדְמוֹת לַקְּלָלוֹת. תַּלְמוּד לוֹמַר בְּרָכָה וּקְלָלָה, בְּרָכָה אַחַת קוֹדֶמֶת לַקְּלָלָה וְאֵין כָּל הַבְּרָכוֹת קוֹדְמוֹת לַקְּלָלוֹת. וּלְהָקִישׁ בְּרָכָה לַקְּלָלָה, שֶׁשְּׁנֵיהֶם בַּלְוִיִּם, וּבְקוֹל רָם, וּבִלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וּבְכָלָל וּפְרָט, וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ עוֹנִין אָמֵן:

יז **בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן**. כָּתַב רַבֵּנוּ בְּחַיֵּי וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת, זֶה יוֹרֶה שֶׁכָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ כְּתוּבָה עֲלֵיהֶן. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבַּ"ם שֶׁכָּל הַתּוֹרָה הָיְתָה כְּתוּבָה מִבְּרֵאשִׁית עַד לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתַגֶּיהָ וְזִיּוּנֶיהָ, וּמִשָּׁם נֶעְתְּקוּ. וְדֶרֶךְ נֵס הָיָה בְּלֹא סָפֵק לְמַלְאוֹת שִׁבְעִים לְשׁוֹן בְּכָל הַתּוֹרָה עַל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים וּכְתִיבָתָם בְּיוֹם אֶחָד. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

יח כְּלוֹמַר בִּכְתָב וְלָשׁוֹן:

יט **הַיֵּטֵב**. דְּאִם לֹא כֵּן בַּאֵר הֵיטֵב לָמָּה לִי. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים תֵּבַת הֵיטֵב עוֹלֶה שִׁבְעִים כְּזֶה ה' ה"י הי"ט הֵיטֵ"ב (וְכֵן הִיא גִּרְסָא הַנְּכוֹנָה):

כ **וְנָטְלוּ כוּ'**. וּבַיְרוּשַׁלְמִי, עוֹד הוּא מַעֲשֶׂה נִסִּים, נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּינָה בְּלֵב כָּל אֻמָּה וְאֻמָּה וְהִשְׁוּאוּ אֶת הַתּוֹרָה שֶׁהָיְתָה כְּתוּבָה בְּשִׁבְעִים לָשׁוֹן:

כא כְּדִכְתִיב וְהֶעֱלִית עָלָיו עוֹלוֹת. רַשִׁ"י. וּכְתִיב וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים. וְקָשֶׁה לִי, דַּעֲדִיפָא הֲוָה לֵיהּ לְפָרֵשׁ דְּאַף הַכְּתִיבָה הָיְתָה אַחַר הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁכֵּן סִדְרָן הַכָּתוּב:

משנה ו

כב **בִּרְכַּת כֹּהֲנִים**. וְתֵימַהּ דְּלֹא פֵּרֵשׁ מְנָלָן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וּבַבְּרַיְתָא, כֹּה תְבָרְכוּ, בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, נֶאֱמַר כָּאן תְּבָרְכוּ וְנֶאֱמַר לְהַלָּן אֱלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

כג תֵּימַהּ, וַהֲלֹא עוֹנִין בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִין אֶת הַשֵּׁם, כְּדִתְנַן מִשְׁנָה ח' פֶּרֶק ג' דְּיוֹמָא, וְזֶה הָיָה הֶפְסֵק גָּדוֹל מֵעֲנִיַּת אָמֵן. וְשֶׁמָּא הָיוּ עוֹנִין בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד לְאַלְתַּר כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִין הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא וְלֹא הָיוּ מַמְתִּינִין עַד סוֹף הַפָּסוּק. וּלְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מַפְסִיקִין בֵּין פָּסוּק לְפָסוּק חָשִׁיב לְהוּ בְּרָכָה אַחַת. אֲבָל בֵּין בְּרָכָה לִבְרָכָה לֹא הָיוּ עוֹנִין בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, דְּלֹא הָיוּ עוֹנִין רַק כְּשֶׁהַמְבָרֵךְ הָיָה אוֹמֵר בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי כוּ':

כד וּמֵיהוּ נְשִׂיאַת כַּפַּיִם הַגְּבָהָה בְּעָלְמָא בְּמַשְׁמָע:

כה וּבָא וְשֶׁרֶת (דִּבְרִים יח) אִתְּקַשׁ בְּרָכָה לְשִׁירוּת, דִּכְתִיב (שָׁם י) לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ:

כו **וִישָׂא**. נִרְאֶה לִי דְּלָאו רַבִּי יְהוּדָה אָמְרָהּ, דְּאִי הָכִי לְדִידֵיהּ בְּגִבּוּלִין נַמִּי לִבְּעֵי נְשִׂיאַת כַּפַּיִם לְמַעְלָה מֵרָאשֵׁיהֶן, אֶלָּא אַרֵישָׁא מְהַדַּר גַּם כֵּן מְנָלָן שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשָּׂא:

משנה ז

כג **בִּרְכוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל**. לֹא אִתְפָּרַשׁ מְנָלָן דְּאֵין נֶאֱמָרִין אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וּלְפִיכָךְ נִרְאֶה בְּעֵינַי דְּאַף עַל גַּב דְּקָאָמַר בִּרְכַּת כֹּהֵן גָּדוֹל לֹא קָפִיד אַבְּרָכוֹת עַצְמָן אֶלָּא עַל הַקְּרִיאָה מַה שֶּׁהוּא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה שֶׁלֹּא תְהֵא אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וְעַל זֶה אֵין צָרִיךְ רְאָיָה כְּלָל, דְּכֵיוָן שֶׁהוּא בְּסֵפֶר תּוֹרָה וְהִיא אֵינָהּ כְּתוּבָה אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וְקָיְמָא לָן נַמִּי דְּבָרִים שֶׁבִּכְתָב אִי אַתָּה רַשַּׁאי לְאָמְרָן עַל פֶּה, מִבֹּאר כְּשֶׁהָיָה קוֹרֵא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ הָיָה קוֹרֵא. וּרְאָיָה מֵהָרַמְבַּ"ם בְּחִבּוּרוֹ כוּ':

כח **וְעַל יִשְׂרָאֵל**. פֵּרֵשׁ רַשׁ"י מִתְפַּלֵּל עַל יִשְׂרָאֵל, וְחוֹתֵם בָּרוּךְ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

משנה ח

כט **פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ כוּ'**. וְזֶה לְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם, הַקְּרִיאָה וְהַבְּרָכוֹת בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ שֶׁנֶּאֱמַר תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת כִּלְשׁוֹנָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ שָׁם לוֹעֲזוֹת. וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ בְּרָכוֹת מְנָלָן, וְעוֹד דְּמִשְׁנָתֵנוּ דְּיָקָא פָּרָשַׁת כוּ'. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

ל דְּבְיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן לֹא, דְּבְמוֹעֵד מַשְׁמַע בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד. תּוֹסְפוֹת:

לא **בַּשְּׁמִינִי**. בַּשְּׁמִינִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ, הָא אָמַרְתְּ בְּמוֹצָאֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן, וּמְשָׁנִינַן אֵימָא בַּשְּׁמִינִית. גְּמָרָא. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

לב **בִּימָה**. נִגְזַר מִשֵּׁם בָּמָה. עָרוּךְ:

לג **וְקוֹרֵא**. אוֹתָהּ קְרִיָּה עַל יְדֵי מֶלֶךְ הִיא כִּדְתַנְיָא בְּסִפְרֵי בְּפָרָשַׁת הַמֶּלֶךְ. רַשׁ"י. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

לד **יוֹשֵׁב**. בַּגְּמָרָא, דִּבְעֶזְרַת נָשִׁים הָיָה כוּ', דִּלְאֹ נִמְצָא מֶלֶךְ בְּבֵית שֵׁנִי לְבֵית דָּוִד:

לה **אָחִינוּ כוּ'**. תְּלָתָא זִמְנֵי, שֶׁכֵּן לְשׁוֹן חֲכָמִים. וּבְיֵשׁ סְפָרִים כָּפוּל וְלֹא מְשֻׁלָּשׁ. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

לו וּקְצָת קָשֶׁה, הָא אַחַר שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה מֵיָּד בְּחַג הַסֻּכּוֹת עֲדַיִן אֵין אָסִיף וְאֵין מַתְּנוֹת עֲנִיִּים. וּבִירוּשַׁלְמִי, עַל יְדֵי שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִשְּׁבִיעִית לַשְּׁמִינִית, שֶׁלֹּא לִשְׁכֹּחַ אֶת הַמַּעֲשְׂרוֹת:

לז וְאִי מִשּׁוּם דְּיֵשׁ כָּאן דִּלּוּג בַּתּוֹרָה יוֹתֵר בִּכְדֵי שֶׁלֹּא יַפְסִיק הַמִּתֶּרְגְּמָן, אֵין לַמֶּלֶךְ מְתֻרְגְּמָן וְאֵין מְתֻרְגְּמִין אַחֲרָיו. רַשׁ"י. וְקָשֶׁה דְּכָל שֶׁכֵּן דְּאִיכָּא גְּנַאי, וְלִי נִרְאֶה דְּהָכָא הַיְנוּ טַעְמָא דִּבְמָקוֹם הַמֶּלֶךְ וּכְבוֹדוֹ אֵין מַקְפִּידִין עַל שְׁהִיַּת הַצִּבּוּר. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

לח וְכֵן פֵּרֵשׁ רַשׁ"י. וְצָרִיךְ עִיּוּן מְנָלָן לְשַׁנּוֹת סֵדֶר הַמִּשְׁנָה פָּרָשַׁת הַמֶּלֶךְ וְאַחַר כָּךְ בְּרָכוֹת כוּ'. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

פרק ח

משנה א

א **בְּשָׁעָה כו'**. הַאי דְּלֹא תָּנֵי הָכָא נַמִּי כֵּיצַד כְּדִקְתָנֵי פֶּרֶק דְּלֹעֵיל מִקְרָא בְּכוּרִים כֵּיצַד, מִשּׁוּם דְּהָתָם סְלִיק מִנֵּיהּ דְּקָתָנֵי לְעֵיל מִנַּיִן וְאֵלּוּ נֶאֱמָרִין בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. תּוֹסְפוֹת:

ב **מְשׁוּחַ כו'**. מְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא דּוּמְיָא דְּשׁוֹטְרִים, דִּכְתִיב וְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים מַה שּׁוֹטְרִים בְּמַמָּנֶה וְיֵשׁ מְמֻנֶּה עַל גַּבָּיו, אַף כֹּהֵן מְמֻנֶּה וְיֵשׁ מְמֻנֶּה עַל גַּבָּיו. אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל אַף עַל פִּי שֶׁהַמֶּלֶךְ מְמֻנֶּה עַל גַּבָּיו, מִיהוּ בָּעֲבוֹדָה לֵיכָּא. וְאֵימָא סְגָן, סְגָן לָאו מְמֻנֶּה הוּא, שֶׁכָּל עוֹד שֶׁלֹּא אֵרַע פְּסוּל בְּכֹהֵן גָּדוֹל אֵין לַסְּגָן גְּדֻלָּה שֶׁל כְּלוּם מִן הַתּוֹרָה וְאֵינוֹ אֶלָּא כְּעֵין מִנּוּי אֲמַרְכָּל וְגִזְבָּר שֶׁגְּדָלוּהוּ אֶחָיו הַכֹּהֲנִים. תּוֹסְפוֹת:

ג יְרוּשַׁלְמִי, הֲרֵי קְרִיאַת שְׁמַע דִּכְתִיב בָּהּ וְדִבַּרְתָּ בָּם, וְהִיא נֶאֱמֶרֶת בְּכָל לָשׁוֹן. וּמְשָׁנֵי נֶאֱמַר כָּאן הַגָּשָׁה וְנֶאֱמַר לְהַלָּן הַגָּשָׁה, וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי [וְדִבְּרִים כא], מַה לְּהַלָּן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אַף כָּאן בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. וְאִיכָּא דְּיָלִיף הַגָּשָׁה הַגָּשָׁה מִוְּנִגַּשׁ מֹשֶׁה אֶל הָעֲרָפֶל [שְׁמוֹת כ]. תּוֹסְפוֹת:

ד **יְהוּדָה עַל כו'**. כְּשֶׁאָמַר יְהוּדָה עַל שִׁמְעוֹן הַיְנוּ נַמִּי לְהֶפֶךְ. וּלְפִיכָךְ אָמַר תּוּ וְלֹא שִׁמְעוֹן עַל בִּנְיָמִין:

ה **וְצַחְצוּחַ**. הוּא מְרִיטַת כְּלֵי הַמִּלְחָמָה כְּגוֹן הַסַּיִף וְהָרְמָחִים. הָרַמְבַּ"ם. וְהוּא מִלְּשׁוֹן נְחֹשֶׁת מְמֹרָט [מְלָכִים א ז], עִנְיָן זֹךְ וְלָטוּשׁ:

ו **וְשִׁפְעַת**. לְשׁוֹן רִבּוּי כְּמוֹ וְשִׁפְעַת מַיִם תְּכַסֶּךָּ [אִיּוֹב כב]. עָרוּךְ:

משנה ב

ז **אֶחָד כו'**. בַּגְּמָרָא יְלָפִינַן לְכֻלְּהוּ מִקְרָאֵי:

ח **הָאוֹצָרוֹת**. לֶאֱצֹר יַיִן וְשֶׁמֶן וּתְבוּאָה. רַשִׁ"י:

ט **חֲמִשָּׁה אֵילָנֵי**. בַּגְּמָרָא יְלָפִינַן לְכוּלְּהוּ מִקְרָאֵי:

י **אֶחָד כו'**. בַּגְּמָרָא יְלָפִינַן לְהוּ מִקְרָאֵי:

יא **שׁוֹמְעִין כו'**. כְּמוֹ שׁוֹמְעִין דִּבְרֵי מַעֲרֵכִי מִלְחָמָה שֶׁל כֹּהֵן. כְּלוֹמַר שֶׁהַכֹּהֵן אוֹמֵר לָהֶן. רַשִׁ"י:

משנה ג

יב **בֵּית שַׁעַר**. בֵּית כְּנִיסַת שַׁעַר הֶחָצֵר לְהִסְתּוֹפֵף שָׁם שׁוֹמֵר הַפֶּתַח. רַשִׁ"י. כְּלוֹמַר וְאֵינוֹ רָאוּי לְדִירָה אֶלָּא לְהִסְתּוֹפֵף לְפִי שָׁעָה:

יג וְאַף עַל גַּב דִּבְאַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל כְּתִיב לֹא יִקַּח, אָפְלוּ הָכִי אֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיִּבְעֹל. וְעַיֵּין תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

יד **וַחֲלוּצָה**. לְכְאוֹרָה יִהְיֶה חוֹזֵר, שֶׁהֲרֵי מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים הִיא הַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, וְלֹא שְׁנָאָהּ אֶלָּא מִשּׁוּם אַשְׁגָּרַת לִישָׁן. אֲבָל הָרַמְבַּ"ם הֶעְתִּיקָהּ. וְנִרְאֶה דִּסְבִירָא לֵיהּ דְּאֵינוֹ חוֹזֵר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, דְּהָא בְּמִלְחֶמֶת הָרְשׁוּת הִיא:

משנה ד

טו **שֶׁאֵין כוּ'**. בַּגְּמָרָא יֵלֵיף לָהּ. וְלַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין:

משנה ה

טז כְּלוֹמַר דִּוְדִבְּרוּ הַשּׁוֹטְרִים אֵינָן דִּבְרֵי עַצְמָן אֶלָּא דִּבְרֵי כֹּהֵן וְהַשּׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. מִוּנְגַּשׁ עַד וְדִבְּרוּ כֹּהֵן מְדַבֵּר וְכֹהֵן מַשְׁמִיעַ. מִוְּדִבְּרוּ עַד וְיָסְפוּ כֹּהֵן מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. מִוְּיָסְפוּ וְאֵילָךְ שׁוֹטֵר מְדַבֵּר וְשׁוֹטֵר מַשְׁמִיעַ. גְּמָרָא:

יז **הַמִּתְיָרֵא כוּ'**. וּמִיהַת מוֹדוּ לְרַבִּי עֲקִיבָא נַמִּי דְּמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה שֶׁחוֹזֵר, כְּדִכְתִיב וְלֹא יֹסִף אֶת לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא:

יח **וַחֲלוּצָה**. הָא וַדַּאי אַשְׁגָּרַת לִישָׁנָא הִיא. דְּהָא פֵּרֵשׁ הָר"ן דִּלְרַבִּי יוֹסֵי עֲבֵרָה דִּדְבְרֵי סוֹפְרִים לֹא הַוְ[וְ]יָא בִּכְלַל הַיֵּרֵא מֵעֲבֵרוֹת:

משנה ו

יט וְזֶה לְשׁוֹן רַשְׁ"י, בְּרֹאשָׁם שֶׁל צַד הַמִּלְחָמָה מַעֲמִידִין בְּנֵי אָדָם גִּבּוֹרִים מְמֻנִּים כוּ', וְיִזְקְפוּ וְיַגְבִּירוּ אֶת אַנְשֵׁי הַצָּבָא בְּדִבְרֵיהֶם:

כ **מֵאֲחוֹרֵיהֶם**. פֵּרוּשׁ מֵאֲחוֹרֵי עַם הַמִּלְחָמָה. וּלְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם, מֵאָחוֹר כָּל מַעֲרָכָה וּמַעֲרָכָה:

כא **לְקַפֵּחַ**. פֵּרֵשׁ הָר"ב לַחְתּוֹךְ. תַּרְגּוּם וַעֲרַפְתּוֹ וְתַקְפִּיחַ:

כב **וּלְהַלָּן כוּ'**. דְּאִי מִקְּרָא קַמָּא לֹא סַגִּי, דְּכֵיוָן דִּכְתִיב וְגַם מַשְׁמַע דְּמִלְתָא בְּאַפֵּי נַפְשֵׁהּ וְלֹא תַלְיָא בַּנִּיסָּה. וְעוֹד דְּמַגֵּפָה מַשְׁמַע בִּידֵי שָׁמַיִם יוֹתֵר מִדְּמַשְׁמַע בִּידֵי אָדָם. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

משנה ז

כג גְּמָרָא. רְשׁוּת דְּרַבָּנָן זוֹ הִיא מִצְוָה דְּרַבִּי יְהוּדָה, מִצְוָה דְּרַבָּנָן זוֹ הִיא חוֹבָה דְּרַבִּי יְהוּדָה. וּפֵרֵשׁ רַשַׁ"י זוֹ הִיא מִצְוָה דְּרַבִּי יְהוּדָה, וּבְאוֹתָהּ מִלְחָמָה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהִיא רְשׁוּת וְאֵין חָתָן יוֹצֵא לָהּ אָמַר נַמִּי רַבִּי יְהוּדָה דְּאֵין חָתָן יוֹצֵא לָהּ, אֶלָּא שֶׁרַבִּי יְהוּדָה קוֹרֵא אוֹתָהּ מִצְוָה, וְנִפְקָא מִנַּהּ לְפוֹטְרוֹ מִשְּׁאָר מִצְוֹת בָּעוֹדוֹ עָסוּק בָּהּ כִּדְמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל. מִצְוָה דְּרַבָּנָן דְּאָמְרֵי בָּהּ הַכֹּל יוֹצְאִין אוֹמֵר נַמִּי רַבִּי יְהוּדָה הַכֹּל יוֹצְאִין, אֶלָּא דְּקָרֵי לָהּ חוֹבָה, וְלָאו מִידֵי אַשְׁמְעִינַן בָּהָא אֶלָּא כֻּלָּהּ מִשּׁוּם מִצְוָה וּרְשׁוּת נָקְטֵי פְּלוּגְתַיְהוּ. וְעַיֵּן עוֹד:

כד וְתֵימַהּ, דְּכֻלֵּי עָלְמָא הָא סְבִירָא לְהוּ הָעוֹסֵק בַּמִּצְוָה פָּטוּר כוּ', וְאִם כֵּן אֲפִלּוּ בְּמִלְחֶמֶת מִצְוָה אֵינוֹ רַשַּׁאי לְהִתְבַּטֵּל מִמִּצְוָה, דְּהָא אַחְתָן מֵחֲדָרוֹ לֹא קָיְמָא פְּלוּגְתַיְהוּ כְּלָל. וְיֵשׁ

לְפָרֵשׁ דְּהָכִי קָאָמַר וְסוֹבֵר שֶׁלֹּא הָיָה רַשַּׁאי לְהִתְבַּטֵּל מִן הַמִּצְוָה הַבָּאָה לְיָדוֹ כְּשֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִלְחָמָה זוֹ מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר הוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה וּפָטוּר מִזּוֹ הַבָּאָה לְיָדוֹ, דְּמִלְחָמָה זוֹ לָאו דְּמִצְוָה הִיא, וּלְפִיכָךְ לֹא יִתְבַּטֵּל מֵהַמִּצְוָה הַבָּאָה לְיָדוֹ:

פרק ט

משנה א

א **כִּי יִמָּצֵא**. הָכִי קָאָמַר, שֶׁנֶּאֱמַר וְעָנוּ וְאָמְרוּ כוּ', וְסֵדֶר עֶגְלָה עֲרוּפָה כֵּיצַד, כִּי יִמָּצֵא. גְּמָרָא:

ב **שְׁלֹשָׁה כוּ'**. מְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא זְקֵנֶיךָ שְׁנַיִם, וְאֵין בֵּית דִּין שָׁקוּל, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם עוֹד אֶחָד, הֲרֵי כָּאן שְׁלֹשָׁה:

ג **שְׁנַיִם**. וְתַנָּא קַמָּא הַהוּא מְבַעְיָא לֵיהּ לְמֵיחַדִּין שֶׁבְּשׁוֹפְטֶיךָ. וְרַבִּי יְהוּדָה וְי"ו דְּוּשׁוֹפְטֶיךָ דָּרֵישׁ לְמֵיתְנָא לְהָבִיא עוֹד שְׁנַיִם, וְתַנָּא קַמָּא וְי"ו לֹא דָרֵישׁ. גְּמָרָא. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

משנה ב

ד **בֵּית דִּין**. דְּבָעִינַן זְקֵנֵי הָעִיר וְלֵיכָּא. גְּמָרָא:

ה **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר**. גְּמָרָא, קָסָבַר אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם, וּקְרוֹבָה וַאֲפִלּוּ קְרוֹבוֹת, פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י כְּמוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה [יוֹנָה ד]:

משנה ג

ו דְּזֶה אֶחָד מֵעֲשָׂרָה תְּנָאִים שֶׁהִתְנָה יְהוֹשֻׁעַ [וּבָבָא קַמָּא פ"א]. רַשִׁ"י:

משנה ד

ז לְפִי שֶׁהוּא אֶמְצָעוּת הַגּוּף, שֶׁכּוֹלֵל כְּלֵי הַמָּזוֹן שֶׁבָּהֶם נִמְשָׁךְ הַמַּאֲכָל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר מָקוֹם שְׁאִיפַת הָרוּחַ הוּא הַצָּרָךְ הַגָּדוֹל בְּחַיּוּת, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר כָּל וְכוּ'. הָרַמְבַּ"ם:

משנה ה

ח **וְאֵין הַמּוּם כוּ'**. דְּמַהוּ דְּתֵימָא נֵילַף מִקַּל וָחֹמֶר וּמַה פָּרָה כוּ', קָא מַשְׁמַע לַן דְּלֹא, דְּשָׁאנֵי הָתָם דְּאָמַר קְרָא אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם, בָּהּ מוּם פּוֹסֵל וְאֵין מוּם פּוֹסֵל בָּעֶגְלָה. כָּךְ לְמַדְתִּי מֵהַגְּמָרָא:

ט **קָשָׁה**. פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ"ם חָזָק הַהַמְשָׁכָה. וְכֵן כָּתַב בְּחִבּוּרוֹ, נַחַל שֶׁשּׁוֹטֵף בְּחָזְקָה, וְזֶהוּ אֵיתָן הָאָמוּר בַּתּוֹרָה. אֲבָל רַשִׁ"י מְפָרֵשׁ נַחַל אֵיתָן קָשֶׁה, שֶׁלֹּא נֶעֱבַד. לְדָבָרָיו נַחַל הָאָמוּר כָּאן אֵינוֹ שֶׁל מַיִם אֶלָּא עֵמֶק. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

י וּקְצָת קָשֶׁה, דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר וְאִם אֵינוֹ אֵיתָן כָּשֵׁר, שֶׁזֶּה לָשׁוֹן דִּיעֲבַד וְלָשׁוֹן קָצָר כוּ'. וְהָרַמְבַּ"ם פֵּרֵשׁ עִנְיַן אֵיתָן גָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר גּוֹי אֵיתָן הוּא [יִרְמְיָה ה], וְאוֹמֵר אִם הָיָה חָזָק הַהַמְשָׁכָה וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא הָיָה גָּדוֹל הַשְׁעוּר כָּשֵׁר. בָּא לוֹמַר שֶׁאֵיתָן יֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים,

גָּדוֹל וְחָזָק, וְשֶׁאָמַר הַתַּנָּא דִּקְפֵדַת הַכָּתוּב עַל הַחֹזֶק וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ גָּדוֹל. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

יא דְּגָמַר עֲרִיפָה עֲרִיפָה מֵחַטַּאת הָעוֹף. גְּמָרָא:

משנה ו

יב **בְּמָקוֹם**. בַּגְּמָרָא יָלִיף לֵיהּ:

יג **בְּלֹא מָזוֹן**. וְהֶצְרֵךְ לְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת וּלְכָךְ נֶהֱרַג. רַשִׁ"י:

יד **בְּלֹא לְוָיָה**. יְחִידִי בְּלֹא חֲבוּרָה. רַשִׁ"י:

טו **אוֹמְרִים**. כְּדִכְתִיב לְעֵיל וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי, וְלֹא פֵּרֵשׁ עַל מָה הֵם נִגָּשִׁים. רַשִׁ"י:

טז **לֹא הָיוּ כוּ'**. כְּלוֹמַר וְנִכְפֹּר דִּכְתִיב בַּקָּרְא לָאו אַוְעָנוּ וְאָמְרוּ קָאֵי שֶׁיִּהֵא אַף זֶה בִּכְלַל אֲמִירָה, אֶלָּא מִלְּתָא בְּאַנְפֵּי נַפְשָׁהּ הִיא שֶׁרוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּשָׂרָהּ כוּ'. רַשִׁ"י:

משנה ז

יז **וְתֹרָעֶה**. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י דִּסְבִירָא לֵיהּ הַאי תַּנָּא דְּאֵין יְרִידָתָהּ לְנַחַל אֵיתָן אוֹסַרְתָּהּ אֶלָּא עֲרִיפָתָהּ. וְהָרַמְבַּ"ם פָּסַק דִּירִידָתָהּ אוֹסַרְתָּהּ בַּהֲנָאָה, וַאֲפִלּוּ הָכִי תֵּצֵא כוּ' דְּאַדַּעְתָּא דְּהָכִי לֹא אַקְדְּשָׁהּ. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

משנה ט

יח כְּדְתָנוּ רַבָּנָן לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ, הָא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ אֲפִלּוּ אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם הִכִּיר בּוֹ לֹא הָיוּ עוֹרְפִין:

יט **מְשֻׁבָּא כוּ'**. וְרַצְחָן מְפֻרְסָם הָיָה:

כ **בֶּן הַרְצָחָן**. בְּרִיָּה קָטִילָא. יְרוּשַׁלְמִי:

כא **לֹא אֲפָקוּד כוּ'**. תָּנוּ רַבָּנָן וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן, בְּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנֻקֶּה מֵעָוֹן הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ, וְאוֹמֵר לֹא אֶפְקוֹד וְגוֹ', מַאי וְאוֹמֵר, וְכִי תֵּימָא עָוֹן דִּידֵיהּ אִין, דְּבָנֶיהָ וְדִבְנָתֵיהּ לֹא, תָּא שְׁמַע לֹא אֶפְקוֹד וְגוֹ', וְכִי תֵּימָא עָוֹן אֵשֶׁת אִישׁ אִין עָוֹן דִּפְנוּיָה לֹא, תָּא שְׁמַע כִּי הֵם עִם הַזּוֹנוֹת יִפְרֵדוּ [הוֹשֵׁעַ ד], הֵם עַצְמָם נוֹאֲפִים כִּפְרָדִים הַלָּלוּ. רַשִׁ"י:

כב וְשִׁכְחָה וּמַחֲלֹקֶת. וְעַד יְמֵיהֶן לֹא הָיָה מַחֲלֹקֶת בְּחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּן הָיוּ אוֹמְרִים דְּבָרִים כִּנְתִינָתָן לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. וְהֵן הָרִאשׁוֹנִים שֶׁנֶּחְלְקוּ בִּסְמִיכַת קְרֻבָּנוֹת יוֹם טוֹב כִּדְאִיתָא בַּחֲגִיגָה, וְהוּא מַחֲלֹקֶת רִאשׁוֹן שֶׁהָיָה בְּיִשְׂרָאֵל בְּדִבְרֵי תּוֹרָה. רַשִׁ"י:

כג **אֵין אֶשְׁכּוֹל וְגוֹ'**. לְרָאיָה שֶׁאֶשְׁכּוֹל נֶאֱמַר לְכִנּוּי אָדָם הֶחָשׁוּב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים יִתְבָּרַךְ:

משנה יא

כד **הַשִּׁיר כוּ'**. פֵּרְשׁוּ הַפּוֹסְקִים בְּשֵׁם רַב הַאי גָּאוֹן זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה דְּהַיְנוּ שִׁיר שֶׁל אַהֲבָה שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וּלְשַׁבַּח יָפֶה בְּיָפְיוֹ. אֲבָל שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת וְזִכְרוֹן חֲסָדִים שֶׁל הַקָּדוֹשׁ

בָּרוּךְ הוּא מְנָהֵג כָּל יִשְׂרָאֵל לְאָמְרָן בְּבֵית חֲתָנָה וּבְבֵית הַמִּשְׁתְּאוֹת בְּקוֹל נְגִינוֹת וּבְקוֹל שִׂמְחָה:

כה מִשּׁוּם דִּמְנָלָן דְּמִשֶּׁבָּטְלָה סַנְהֶדְרִין כְּתִיב כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא, וּמִשּׁוּם דִּבְהַאי קְרָא לֹא כְּתִיב בֵּיהּ דְּאָסוּר אֶלָּא מַשְׁמַע דְּנִשְׁבַּת מֵאֲלָיו, לְהָכִי מַיְתֵי מַתְנִיתִין קְרָא בַּשִּׁיר לֹא יִשְׁתּוּ, דִּלְמֵיסַר מַשְׁמַע:

כו וְהֵם הַזְּקֵנִים שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶן תִּתֵּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ. הָרַמְבַּ"ם:

משנה יב

כז וּמִדְּקָדּוּק הַלָּשׁוֹן שֵׁם הָעֶצֶם לֹא יִתְרַבֶּה, וְאִם כֵּן הָאֵיךְ אָמְרוּ צוּפִים. וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ לְדִבְרֵי הָרַ"ב שֶׁהַמָּקוֹם הוּא נִקְרָא צוֹפִים בְּלָשׁוֹן מִקְרָא, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר הָרָמָתַיִם צוֹפִים [שְׁמוּאֵל א א], וְכֵן נִקְרָא בִּימֵי הַתַּנָּאִים, אֶלָּא שֶׁנִּשְׁתַּבֵּשׁ אַחֲרֵי כֵן בְּפִי הֶהָמוֹן וְהָיוּ קוֹרְאִין אוֹתָהּ צוֹפְיָאָה. וּלְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם, דְּבַשׁ הַבָּא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִקְרָא צוּפִים. מַשְׁמַע שֶׁרְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁהַדְּבַשׁ נִקְרָא צוּפִים. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

כח לְוַתֵּר מָמוֹנָם לְנוֹי הִדּוּר מִצְוָה וּלְהוֹצָאַת שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים. רַשְׁ"י:

כט **גְּמַר**. וְסֵיפֵיהּ כִּי פַּסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי אָדָם. וְאַף עַל גַּב דְּדָוִד אֲמָרוֹ, מָצִינוּ לוֹ כַּמָּה מִזְמוֹרִים שֶׁאֲמָרָן עַל הֶעָתִיד:

משנה יג

ל וְסֵיפֵיהּ דִּקְרָא וְכָל חֵלֶב תִּירוֹשׁ וְדָגָן. וְאַף עַל גַּב דִּקְרָא בִּתְרוּמָה מִשְׁתָּעֵי, הַשְׁאַל שֵׁם מַעֲשְׂרוֹת לְכָל הַמַּתָּנוֹת. וְנָקֵט דָּגָן לְפִי שֶׁהוּא צָרְךְ לְבְנֵי אָדָם יוֹתֵר מֵהַכֹּל, וְהוּא הַדִּין לְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר:

משנה יד

לא וְאֶל מְצֻנִּים יִקְחֵהוּ [אִיּוֹב ה], מְתֻרְגָּם וּפֻלְמוֹסִין בְּמָאנֵי זְיָנָא יְדַבְּרוּנֵיהּ:

לב וּפֵרְשׁוּ הַתּוֹסְפוֹת עֲטָרוֹת שֶׁעוֹשִׂין כְּעֵין כִּפָּה לְמַעְלָה מֵרֹאשׁוֹ. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

לג וְתֵימַהּ, דְּקַדְּמוּ טוּבָא לְטִיטוּס כוּ', וְיֵשׁ לוֹמַר דְּמֵעִקָּרָא גָּזְרוּ וְלֹא קִבְּלוּ מִנַּיְהוּ כוּ'. תּוֹסְפוֹת:

לד וְתֵימַהּ דִּלְא תְּנַן לַהּ נַמִּי. וְיֵשׁ לוֹמַר דִּשְׁנוּיָה הִיא בַּהֲדֵי אִסּוּר גְּדוּלִין דְּסוֹף פֶּרֶק ז' דְּבָבָא קַמָּא, וְלֹא הֲצְרְךְ לְשָׁנוֹתָהּ בְּכָאן:

לה **וְרִבּוֹתֵינוּ**. רְצוֹנוֹ לוֹמַר רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ הַמְחַבֵּר. הָרַמְבַּ"ם:

משנה טו

לו וְזֶה לְשׁוֹן רַשְׁ"י, מוֹשְׁלֵי מְשָׁלוֹת לָתֵת אוֹת אַמִּלְתָּא וְטַעַם לַחָכְמָה לִיכָּנֵס בָּהּ בְּשַׁעֲרֵי בִינָה, כְּגוֹן מִמְּשָׁלוֹת שׁוּעָלִים. וּמֵ"ם רֹאשׁוֹנָה בִּמְקוֹם מִן:

לז וּלְשׁוֹן הַכָּתוּב לִשְׁקֹד עַל דַּלְתוֹתַי יוֹם יוֹם [מִשְׁלֵי ח]. וּמְפָרֵשׁ בְּשֶׁרְשֵׁי [רַבִּי דָּוִד] קִמְחִי, עִנְיַן הַמְּהִירוּת וְהַהִשְׁתַּדְּלוּת וְהַהִתְמָדָה עַל הַדָּבָר:

לח **הָעֹשֶׂר**. כִּדְאָמְרִינַן תְּרֵיסָר אַלְפֵי עֶגְלֵי הֲוָה מְעַשֵּׂר מֵעֲדָרֵיהּ כָּל שַׁתָּא. רַשִׁ"י:

לט וְלִבִּי מְהַסֵּס, שֶׁאִם כֵּן כִּנּוּי הַשֵּׁם שֶׁלֹּא לִכְבוֹדוֹ. וְהָרַמְבַּ"ם כָּתַב, וּפֵרוּשׁ קַטְנוּתָם שֶׁל חֲסִידִים בִּכְלָלָם וְשָׁרְשָׁם, לְפִי שֶׁשֹּׁרֶשׁ הַדָּבָר וּתְחִלָּתוֹ קָטָן. עַד כָּאן. וּבַיְרוּשַׁלְמִי גָּרַס שֶׁהָיָה תַּמְצִיתָן שֶׁל חֲסִידִים:

מ **זִיו הַחָכְמָה**. כָּתַב רַשִׁ"י זֶה לֹא יָדַעְנָא מָה הִיא. עַד כָּאן. וַאֲנָא לֹא יָדַעְנָא אַמַּאי לֹא מְפָרֵשׁ כְּעֵין שֶׁמְּפָרֵשׁ לְזִיו הַכְּהֻנָּה:

מא **וּמַתָּה**. לֹא יָדַעְנָא אַמַּאי נָקֵט לְשׁוֹן מְשֻׁנֶּה וְלֹא קָאָמַר וּבָטְלָה:

מב **זִיו הַכְּהֻנָּה**. שֶׁהָיָה חָכָם וְעָשִׁיר וְכֹהֲנִים רַבִּים אוֹכְלִים עַל שֻׁלְחָנוֹ. רַשִׁ"י. וְזֶה שֶׁכָּתַב חָכָם צָרִיךְ לוֹמַר כֹּהֵן:

מג **חֲבֵרִים**. רְצוֹנוֹ לוֹמַר תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁנִּקְרְאוּ כֵן עַל שֵׁם חֶבְרָתָם חֶבְרָה נֶאֱמָנָת: **וּבְנֵי חוֹרִין**. מְיֻחָסִים. רַשִׁ"י: **חָפוּ רֹאשָׁם**. שֶׁגָּבְרָה יְדֵי עַזֵּי פָּנִים שֶׁהֵם עָשִׁירִים וְאֵלּוּ עֲנִיִּים: **וְנִדַּלְדְּלוּ כוּ'**. אֵין חֹשֶׁ לָהֶם: **וְאֵין דּוֹרֵשׁ**. לְיִשְׂרָאֵל: **וְאֵין מְבַקֵּשׁ**. עֲלֵיהֶם רַחֲמִים. עַד כָּאן לְשׁוֹן רַשִׁ"י: **וְאֵין שׁוֹאֵל**. בִּשְׁלוֹם חֲבֵרוֹ. נִרְאֶה לִי: **הַגְּדוֹל**. הוּא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הוּרְקְנוֹס תַּלְמִיד רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: **שָׂרוּ חַכְּימַיָּא**. הִתְחִילוּ הַחֲכָמִים: **סָפְרַיָּא**. מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת, שֶׁהֵם קְטַנִּים מִן הַחֲכָמִים: **כְּחַזָּנָא**. עַיֵּן רֵישׁ פֶּרֶק ז' דְּיוֹמָא: **כְּעַמָּא דְאַרְעָא**. כְּעַמֵּי הָאָרֶץ, דְּהַיְנוּ כָּאֲנָשִׁים הַנִּבְעָרִים מִדַּעַת וּמִיִּרְאַת ה':

מד **מְבַקֵּשׁ**. וְלֹא קָשְׁיָא דִּלֹא אָמַר וְאֵין דּוֹרֵשׁ, כֵּיוָן דִּתְרֵי תַּנָּאֵי נִינְהוּ, וְלִישְׁנָא דְּמַר הָכֵין וְלִישְׁנָא דְּמַר הָכֵין:

מה **בְּעִקְבוֹת כוּ'**. בְּסוֹף הַגְּלוּת לִפְנֵי בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ. רַשִׁ"י:

מו **יַאֲמִיר**. בְּפֶרֶק חֵלֶק גָּרַס יְעַוֵּת. וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁלֹּא יְכַבְּדוּ זֶה אֶת זֶה (מִלְשׁוֹן יְקָר, כָּבוֹד). לִישְׁנָא אַחֲרִינָא מְכַבֵּד שֶׁבָּהֶן יְהֵא עַוְתָן וְרַמַּאי, עַד כָּאן. אוֹ יַאֲמִיר מֵעִנְיַן גַּבְהוּת כוּ', וְיִהְיֶה עִנְיָנוֹ הַיֹּקֶר יִגְדַּל עַד לְמַעְלָה, כְּאָדָם הָאוֹמֵר יֵשׁ יֹקְרוּת שֶׁאֵין לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

מז **בְּיֹקֶר**. שֶׁהַכֹּל עוֹסְקִין בְּמִשְׁתְּאוֹת: **וְהַמַּלְכוּת**. שֶׁל גּוֹיִם הַשּׁוֹלֶטֶת בָּעוֹלָם: **וְאֵין תּוֹכֵחָה**. אֵין לְךָ אָדָם שֶׁיּוּכַל לְהוֹכִיחַ, שֶׁכֻּלָּם נִכְשָׁלִים בְּחַטָּאוֹת, וּכְשֶׁמּוֹכִיחִין אוֹמְרִים לוֹ אַתָּה כָּמוֹנִי: **בֵּית וַעַד**. שֶׁל חֲכָמִים יִהְיֶה לְבֵית זְנוּת, שֶׁכָּלוּ הַחֲכָמִים וְאֵין לוֹמֵד תּוֹרָה, וְיִהְיֶה חָרֵב מֵאֵין אִישׁ, וּבַעֲלֵי זִימָה מִתְגּוֹדְדִים שָׁם, מִפְּנֵי שֶׁחוּץ לָעִיר הָיוּ בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁלָּהֶם. רַשִׁ"י:

מח **זְרִיזוּת כוּ'**. פֵּרוּשׁ זְרִיזוּת שֶׁהוּא זָהִיר וּמָהִיר בְּמִצְוֹת, כִּדְאָמְרִינַן זְרִיזִין מַקְדִּימִין לְמִצְוֹת. הָרַ"ן. וְכֵן בִּכְלָלוֹ שֶׁהוּא זָרִיז לְהִשָּׁמֵר עַצְמוֹ שֶׁלֹּא תָּבֹא עֲבֵרָה לְיָדוֹ. רַשִׁ"י. וּפֵרוּשׁ נְקִיּוּת, נָקִי בְּאֵין חֵטְא:

מט **טָהֳרָה**. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י צַח וּמְלֻבָּן, וְעָדִיף מִנָּקִי. וְהַנִּמּוּקִי יוֹסֵף מְפָרֵשׁ טָהֳרַת הַלֵּב, כְּשֶׁיִּמָּנַע עַצְמוֹ מֵעֲבֵרוֹת יִגְרֹם לוֹ שֶׁאֲפִלּוּ בְּמַחְשַׁבְתּוֹ לֹא יֶחְטָא. וְעַיֵּן תּוֹסְפוֹת יוֹם טוֹב:

נ **פְּרִישׁוּת**. אַף מִדָּבָר הַמֻּתָּר פּוֹרֵשׁ, לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ. רַשִׁ"י:

נא **קְדֻשָּׁה**. שֶׁהוּא פְּרִישׁוּת טָפֵי לְהִתְקַדֵּשׁ אֲפִלּוּ מֵהַצָּרִיךְ לְגוּפוֹ, כְּגוֹן נְזִירוּת יַיִן וְתַעֲנִיּוֹת. יְפֵה מַרְאֶה. וְיִהְיֶה פֵּרוּשׁ קָדֵשׁ עַצְמְךָ בַּמֻּתָּר לְךָ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כְּלוֹמַר בַּמֻּתָּר וְצָרִיךְ לְךָ:

נב **עֲנָוָה**. מִתּוֹךְ שֶׁהוּא מְבַזֶּה עִנְיְנֵי הָעוֹלָם בָּא לִידֵי עֲנָוָה. הָרַ"ן:

נג **יִרְאַת חֵטְא**. הַיְנוּ שֶׁמִּצַּד הַחֵטְא בְּעַצְמוֹ מִתְיָרֵא. וְלֹא מִיִּרְאַת הַפֻּרְעָנוּת, אֶלָּא מֵאַהֲבַת הַמָּקוֹם אוֹ מִפְּנֵי מוֹרָאוֹ, וְאֵין זֶה מוֹרָא פֻּרְעָנוּת אֶלָּא שֶׁמּוֹרָאוֹ וְגָדְלוֹ וְאֵימָתוֹ מֻטֶּלֶת עָלָיו. אִי נַמִּי רְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁמְּדַקְדֵּק מְאֹד פֶּן יִכָּשֵׁל בַּחֵטְא אֲפִלּוּ בְּשׁוֹגֵג. יְפֵה מַרְאֶה:

נד **חֲסִידוּת**. פֵּרוּשׁ שֶׁכָּל מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שָׁמַיִם. הָרַ"ן. וְלִי נִרְאֶה לְפָרֵשׁ דְּהַיְנוּ וּתְוֹרוֹ עִם חֲבֵרָיו לְפָנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין בְּמַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ. יְפֵה מַרְאֶה:

נה **רוּחַ הַקֹּדֶשׁ**. לְהַשְׁרוֹת עָלָיו שְׁכִינָה. רַשִׁ"י:

נו **תְּחִיַּת הַמֵּתִים**. בַּיְרוּשַׁלְמִי, דִּכְתִיב וְנָתַתִּי רוּחִי בָּכֶם וְחִייתֶם [יְחֶזְקֵאל לז], שֶׁבִּתְחִלָּה יִתֵּן בָּהֶם רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְעַל יְדֵי זֶה יִחְיוּ. וְכֵן פֵּרֵשׁ נִמּוּקִי יוֹסֵף, וְנָתַתִּי רוּחִי בָּכֶם, שֶׁרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִדְבָּקֶת בָּהֶם. וְאַף עַל גַּב דִּפְשׁוּטוֹ נִתְּנַת הָרוּחַ בְּגוּפָם כְּדֵי שֶׁיִּחְיוּ, מִדִּכְתִיב רוּחִי וְלֹא רוּחַ מַשְׁמַע הָרוּחַ הַמְיֻחָד לַה' דְּהַיְנוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ. יְפֵה מַרְאֶה:

נז **עַל יְדֵי אֵלְיָהוּ זָכוּר לַטּוֹב**. וּבַיְרוּשַׁלְמִי, תְּחִיַּת הַמֵּתִים מְבִיאָה לִידֵי אֵלְיָהוּ, וְמַיְתֵי מִדִּכְתִיב הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ לָכֶם אֶת אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא לִפְנֵי בֹּא יוֹם ה' הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא [מַלְאָכִי ג']. וּפֵרֵשׁ הָרַ"ן וְכֵיוָן דִּבְשָׁבִיל אוֹתוֹ יוֹם אָתֵי אֵלִיָּהוּ, נִמְצָא שֶׁתְּחִיַּת הַמֵּתִים גּוֹרֶמֶת לְאֵלִיָּהוּ שֶׁיָּבֹא: